

نام اثر: مطالعات آمایش حوزه‌های علمیه
پیوست دو (وضع موجود - محیط درونی)

تدوین: دفتر برنامه ریزی و نظارت راهبردی،
مدیریت بودجه و برنامه‌ریزی راهبردی
آماده‌سازی و چاپ: اندیشکده دفتر برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی
مدیریت اجرایی: محمد وکیلی
ویرایش: حمیدرضا تیموری
طراحی و صفحه‌آرایی: محمود هدایی

صندوق پستی: ۳۴۳۳ - ۳۷۱۸۵
شماره تماس: ۳۳۱۳۳۲۶۱ - ۰۲۵
آدرس: قم - جمکران - بلوار انتظار - مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه
دفتر برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی - مدیریت اندیشکده

مطالعات آمایش

حوزه‌های علمیه

پیوست دو

وضع موجود - محیط درونی

دفتر برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی
مدیریت بودجه و برنامه‌ریزی راهبردی
بهمن ۱۴۰۰ / ویرایش ۱

فهرست مطالب

۱. مقدمه	۹
۲. روش‌شناسی شناخت وضع موجود	۱۰
۳. تصویر کلان حوزه‌های علمیه	۱۵
مدیریت حوزه علمیه آذربایجان شرقی	۲۰
مدیریت حوزه علمیه بناب	۲۰
مدیریت حوزه علمیه آذربایجان غربی	۲۰
مدیریت حوزه علمیه اردبیل	۲۰
مدیریت حوزه علمیه البرز	۲۰
مدیریت حوزه علمیه ایلام	۲۰
مدیریت حوزه علمیه بوشهر	۲۰
مدیریت حوزه علمیه تهران	۲۰
مدیریت حوزه علمیه چهارمحال و بختیاری	۲۰
مدیریت حوزه علمیه خوزستان	۲۰
مدیریت حوزه علمیه زنجان	۲۰
مدیریت حوزه علمیه سمنان	۲۰
مدیریت حوزه علمیه سیستان و بلوچستان	۲۰
مدیریت حوزه علمیه فارس	۲۰
مدیریت حوزه علمیه قزوین	۲۰
مدیریت حوزه علمیه کاشان	۲۰
مدیریت حوزه علمیه کردستان	۲۱

۲۱.....	مدیریت حوزه علمیه کرمان
۲۱.....	مدیریت حوزه علمیه کرمانشاه
۲۱.....	مدیریت حوزه علمیه کهگیلویه و بویر احمد
۲۱.....	مدیریت حوزه علمیه گلستان
۲۱.....	مدیریت حوزه علمیه گیلان
۲۱.....	مدیریت حوزه علمیه لرستان
۲۱.....	مدیریت حوزه علمیه مازندران
۲۱.....	مدیریت حوزه علمیه بابل
۲۱.....	مدیریت حوزه علمیه مرکزی
۲۱.....	مدیریت حوزه علمیه هرمزگان
۲۱.....	مدیریت حوزه علمیه همدان
۲۱.....	مدیریت حوزه علمیه یزد
۲۴	۴. واحدهای آموزشی
۴۱	الف- مدارس علمیه کوتاه مدت (سفیران هدایت)
۴۲	ب- مدارس علمیه بلندمدت

پیش‌گفتار

سرعت تحولات دنیای معاصر، به‌ویژه پس از پیروزی انقلاب اسلامی، چنان شتاب گرفته که نوسازی و به‌روزرسانی تمام نهادهای از جمله نهادهای دینی و فرهنگی اجتناب‌ناپذیر است. ازاین‌رو با توجه به نقش و جایگاه بی‌بدیل حوزه‌های علمیه در نظام اسلامی و انتظاراتی که از این نهاد مقدس وجود دارد، مدیریت حوزه‌های علمیه فرایندهای تدوین، اصلاح، ارتقا و روزآمدسازی اسناد، مأموریت‌ها، سیاست‌ها، برنامه‌ها، نظام‌نامه‌ها و ساختارهای خود را به‌ویژه در دوره مدیریت حضرت آیت‌الله اعرافی، در اولویت قرار داده است تا بتواند ضمن تحقق این مطالبات و انتظارات، زمینه حضور بیش‌ازپیش حوزه‌های علمیه در میدان علم و عمل و ایفای نقش مثبت در حل مشکلات و معضلات ملی و فراملی را فراهم آورد. دفتر برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی، در راستای تحقق این اولویت، ضمن ارج‌نهادن به تلاش‌ها و زحمات چندین ساله‌ای که برای تهیه این اسناد و طرح‌ها توسط معاونت‌ها، دفاتر و مراکز مختلف مدیریت حوزه‌های علمیه صورت گرفته است، نسبت به جمع‌بندی، نهایی‌سازی و چاپ آن‌ها اقدام کرده است. بی‌تردید ارائه نظرات و پیشنهادات سازنده اساتید و صاحب‌نظران حوزوی موجب ارتقای کمی و کیفی این اسناد و طرح‌ها خواهد شد. لازم به توضیح است نسخه‌های چاپ شده در این مجموعه، برابر با آخرین نسخه‌های مصوب بوده و در صورت هر تغییری، در چاپ جدید اعمال و به علاقه‌مندان عرضه خواهد شد.

مدیریت حوزه‌های علمیه
دفتر برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی
مدیریت اندیشکده
فروردین ۱۴۰۱ شمسی

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ
وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ
وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ.

آل عمران، ١٠٤

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا
نَفَرْنَا مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا
فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا
إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ.

توبه، ١٢٢

مقدمه

حوزه علمیه نهادی است که بر مبنای تعالیم قرآن کریم و مکتب اهل بیت (علیهم‌السلام) ایجاد شده و مسئولیت مهم تبیین و تفسیر، تعلیم و تربیت، تبلیغ، دعوت و دفاع از دین اسلام در راستای اعتلای کلمه توحید را به عهده دارد. در راستای تحقق این رسالت، و به منظور پاسخ‌گویی به نیازهایی که از سوی جامعه، نظام اسلامی و جهان اسلام، متوجه این نظام مقدس است، ارائه شناختی از وضع موجود حوزه‌های علمیه و محیط درونی و بیرونی آن ضروری است. هدف این بخش در نهایت ارائه تصویری از توازن و عدم توازن‌های منطقه‌ای واحدهای حوزوی از ابعاد مختلف است تا

مبتنی بر این شناخت و به کمک تصویری که از نیازها و وضع مطلوب حوزه‌های علمیه در افق ۱۴۱۴ به دست خواهد آمد، بتوان مسیری را برای تحقق وضع مطلوب ترسیم نمود.

روش‌شناسی شناخت وضع موجود

آمایش، چینش ارادی و با برنامه و هماهنگ عناصر فضا ساز محیط جغرافیایی، یعنی منابع انسانی است. لذا می‌تواند به عنوان اصلی‌ترین ابزاری که برپایه آن، جنبه‌های مختلف هر منطقه، مورد مطالعه قرار می‌گیرد، جایگاه ویژه‌ای را در میان انواع برنامه‌ریزی‌ها، به خود اختصاص دهد. چنین مطالعه‌ای به دلیل جامعیت و توجه به تمامی اجزای گوناگون مستقر در فضا، علاوه بر تأکید بر کالبدی‌بودن، به راهبردی‌بودن برنامه نیز (برای رسیدن به آینده معطوف) توجه مهمی دارد. بدین ترتیب برنامه‌ریزی‌های آمایشی،

تلفیقی از دو موضوع اساسی « تثبیت » و « بسط » است. « تثبیت » یعنی تقویت و تشدید فعالیت‌ها در یک منطقهٔ جغرافیایی و « بسط » یعنی توسعه و تغییر جهت در کارکردهای یک فعالیت در منطقه است.

به طور طبیعی نوع مطالعات آمایش واحدهای حوزوی با مطالعات متداول آمایش تفاوت‌هایی دارد. چراکه در مطالعات رایج آمایشی، موضوع، ایجاد چیدمان منطقی میان « محیط جغرافیایی »، « جمعیت » و « فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی » مستقر در محیط است. اما در مطالعات « آمایش واحدهای حوزوی »، دو عامل « محیط جغرافیایی » و « جمعیت » در حداقل بررسی‌ها است و بیشتر مطالعات مصروف « فعالیت » و به طور مشخص واحدهای حوزوی در سراسر کشور است، یعنی مطالعه و شناخت دو عامل « محیط جغرافیایی » و « جمعیت »، به طور مختصر و از منظر ارتباط با استقرار حوزه‌های علمیه در سراسر کشور، بررسی می‌شود.

بنابراین عامل «فعالیت»، همانند مطالعات رسمی آمایش، در مطالعات حاضر، واحدهای حوزوی است که به طور طبیعی، محور شناخت‌ها، بررسی‌ها و برنامه‌ریزی‌ها در مورد واحدهای حوزوی، کارکردها و دانش‌آموختگان این واحدها و ارتباط آن با جمعیت و محیط جغرافیایی خواهد بود.

معیارهای متعددی در آرایش آمایشی حوزه‌های علمیه، باید مد نظر قرار گیرد؛ مانند:

- قرابت تاریخی؛
 - جغرافیایی و اقلیمی؛
 - قومی و نژادی؛
 - نیازمندی‌های جامعه و نظام اسلامی به روحانیت؛
 - فرصت‌های تبلیغ دین.
- این معیارها به منظور تحقق موارد زیر استفاده می‌شود:
- توزیع عادلانه منابع؛
 - ایجاد فرصت‌های برابر؛

- امکان نظارت دقیق‌تر؛

- جلوگیری از فعالیت‌های تکراری؛

- استفاده از مزیت‌های منطقه‌ای؛

- تمرکززدایی و جلوگیری از تجمع امکانات؛

- انتقال قدرت تصمیم‌گیری؛

- مشارکت حوزه علمیه در موضوعات ملی و فرااستانی.

در همین راستا، ضرورت تهیه الگوی گسترش حوزه‌های علمیه با رویکرد آمایشی احساس شد و در دستور کار مدیریت حوزه‌های علمیه قرار گرفت.

روش شناخت وضع موجود واحدهای حوزوی، مبتنی بر سه محور خواهد بود:

- شناخت محیط درونی حوزه‌های علمیه؛

- شناخت محیط بیرونی حوزه‌های علمیه؛

- تحلیل و جمع‌بندی براساس توازن‌ها و عدم توازن‌ها.

البته یادآوری این نکته نیز ضروری است که سطح تفصیل این شناخت تا سطح استان‌های کشور است که با استفاده از آمار

و اطلاعات حاصله از منابع اطلاعاتی متعدد، با کمک شاخص‌ها، نسبت‌ها، جداول، نمودارها و در نهایت با کمک نقشه‌ها، شناخت از وضعیت موجود و جایگاه حوزه‌های علمیه در کشور ایجاد می‌شود.

به‌طور کلی مطالعات برنامه‌ریزی، بر پایه شناخت و تحلیل وضع موجود موضوع مورد مطالعه، استوار است. مطالعات آمایش واحدهای حوزوی نیز از این امر مستثنا نیست. حوزه علمیه پدیده‌ای است که شناخت کالبد فیزیکی آن به‌تنهایی نمی‌تواند به شناخت کل این پدیده کمک کند. حوزه‌های علمیه چه در گذشته و چه در آینده منشأ تأثیر و تأثرات فراوانی از محیط داخلی و محیط پیرامونی خود خواهد بود. حوزه‌های علمیه فقط مدارس دینی مانند بقیه مراکز آموزشی و پژوهشی رایج در کشور نیست؛ نوع روش جذب، آموزش و عرصه‌های فعالیت دانش‌آموختگان آن به نحو چشمگیری در همه ابعاد جامعه تأثیر و نفوذ دارد.

در نتیجه به منظور برنامه‌ریزی ضرورت دارد علاوه بر ساختار استقرار حوزه‌های علمیه در سطح کشور، نسبت به محیط داخلی آن نیز شناخت جامع‌تری صورت گیرد. بر این اساس ساختار کلان حوزه‌های علمیه در کشور، وضعیت واحدهای آموزشی حوزوی و واحدهای غیرآموزشی حوزوی، وضعیت اساتید، وضعیت کادر حوزوی و وضعیت فرآیند آموزشی و وضعیت طلاب از جهات مختلف مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد.

تصویر کلان حوزه‌های علمیه

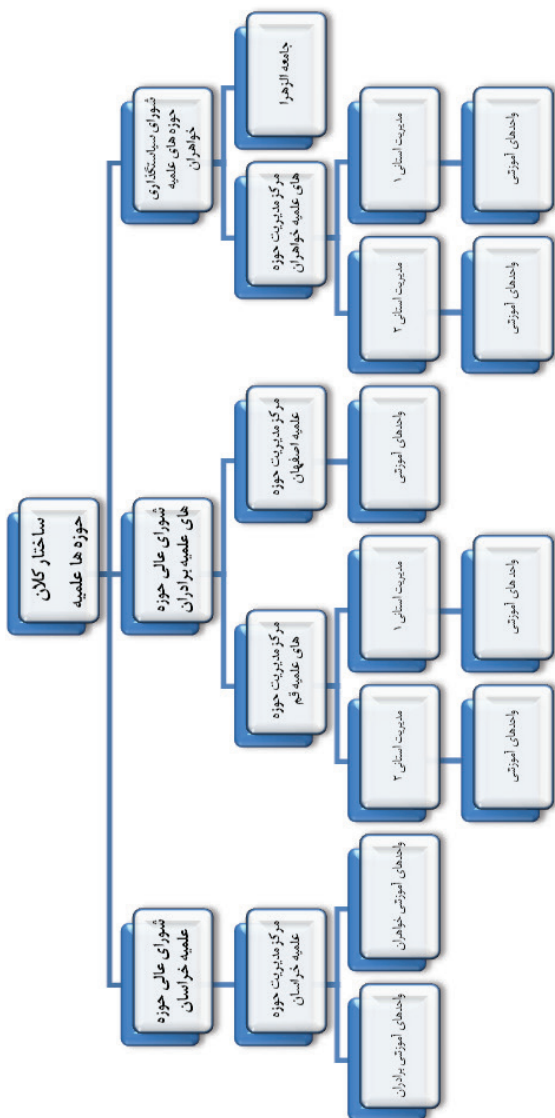
ساختار کنونی حوزه‌های علمیه در کشور متشکل از سه شورا است، که به ترتیب عبارت‌اند از:

۱. «شورای عالی حوزه‌های علمیه برادران»، تأسیس شده در سال ۱۳۷۴؛
۲. «شورای سیاست‌گذاری حوزه‌های علمیه خواهران»، تأسیس شده در سال ۱۳۹۱؛

۳. «شورای عالی حوزه علمیه خراسان» تأسیس‌شده در سال ۱۳۹۴.

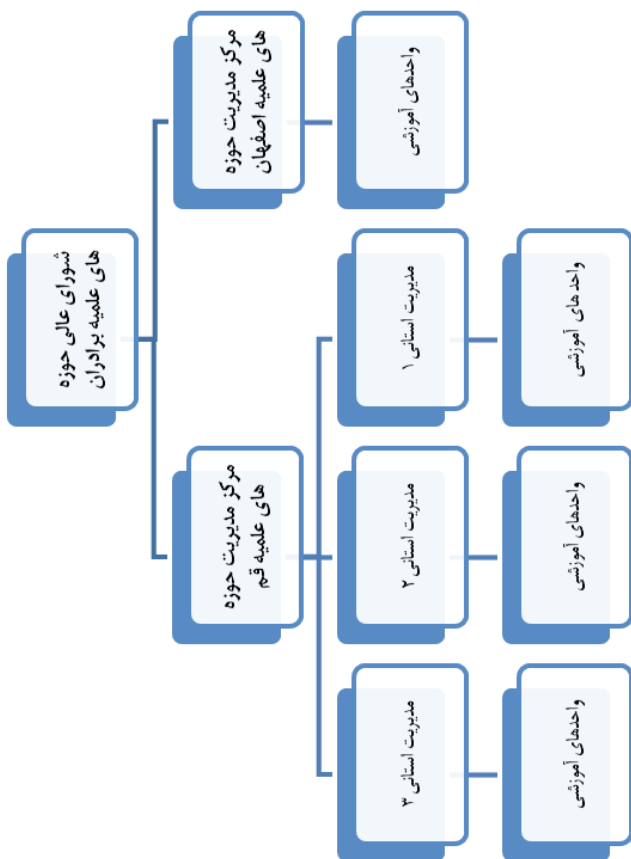
هرکدام از سه شورای ذکرشده در رأس مرکز مدیریت‌هایی قرار دارند که به طور متناظر هر مرکز مدیریت نیز، یا به طور مستقیم، واحدهای آموزشی زیرمجموعه خود را مدیریت می‌کند یا با واسطه مدیریت استانی، این مدیریت صورت می‌گیرد.

همان‌طور که مشاهده می‌شود این ساختار چندهسته‌ای است؛ به نحوی که در بسیاری از امور به طور مستقل از یکدیگر عمل می‌کنند. همچنین لازم به ذکر است مدارس علمیه غیررسمی، به طور محدود و پراکنده در سطح کشور فعالیت دارند که البته فقط در زمینه آموزش علوم دینی فعالیت داشته و هیچ مدرکی صادر نمی‌کنند.

شورای عالی حوزه‌های علمیه برادران، با دو مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه قم و اصفهان در ۲۹ استان کشور، فعالیت دارند. مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه قم، با ۲۹ مدیریت استانی به شرح زیر در سطح کشور فعالیت دارد. مدارس علمیه استان قم و شهرستان‌های خوانسار، نجف‌آباد و گلپایگان از استان اصفهان، تحت پوشش مرکز مدیریت قم، قرار دارند. مرکز مدیریت حوزه علمیه اصفهان، تنها در محدوده استان اصفهان فعالیت دارد.

فهرست مدیریت‌های استانی حوزه‌های علمیه، تحت پوشش مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه قم:

- مدیریت حوزه علمیه آذربایجان شرقی
- مدیریت حوزه علمیه بناب
- مدیریت حوزه علمیه آذربایجان غربی
- مدیریت حوزه علمیه اردبیل
- مدیریت حوزه علمیه البرز
- مدیریت حوزه علمیه ایلام
- مدیریت حوزه علمیه بوشهر
- مدیریت حوزه علمیه تهران
- مدیریت حوزه علمیه چهارمحال و بختیاری
- مدیریت حوزه علمیه خوزستان
- مدیریت حوزه علمیه زنجان
- مدیریت حوزه علمیه سمنان
- مدیریت حوزه علمیه سیستان و بلوچستان
- مدیریت حوزه علمیه فارس
- مدیریت حوزه علمیه قزوین
- مدیریت حوزه علمیه کاشان

● مدیریت حوزه علمیه کردستان

● مدیریت حوزه علمیه کرمان

● مدیریت حوزه علمیه کرمانشاه

● مدیریت حوزه علمیه کهگیلویه و بویر احمد

● مدیریت حوزه علمیه گلستان

● مدیریت حوزه علمیه گیلان

● مدیریت حوزه علمیه لرستان

● مدیریت حوزه علمیه مازندران

● مدیریت حوزه علمیه بابل

● مدیریت حوزه علمیه مرکزی

● مدیریت حوزه علمیه هرمزگان

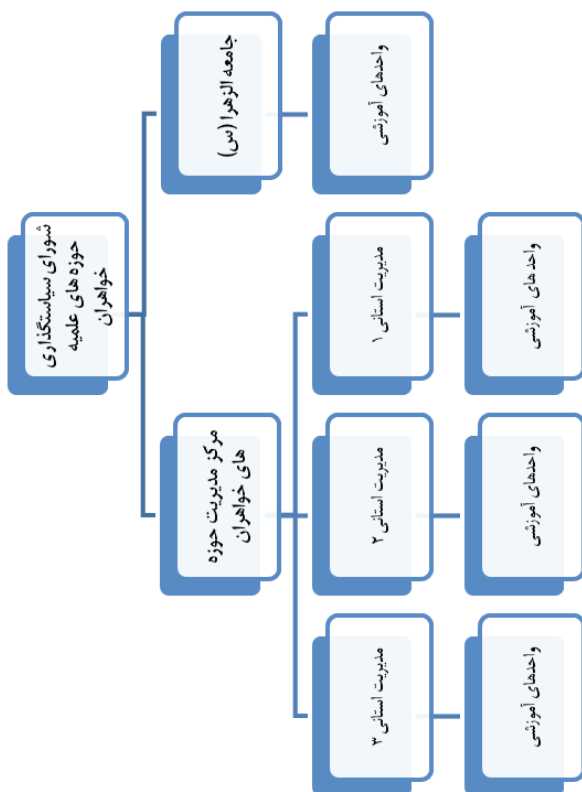
● مدیریت حوزه علمیه همدان

● مدیریت حوزه علمیه یزد

شورای سیاست‌گذاری حوزه‌های علمیه
خواهران، همانند شورای عالی حوزه‌های
علمیه برادران، در تمامی استان‌ها به جز
سه استان خراسان شمالی، رضوی و جنوبی
فعالیت داشته و از طریق مدیریت‌های استانی
(بیست‌وهشت‌گانه)، به مدارس علمیه
خواهران اشراف دارد. لازم به ذکر است

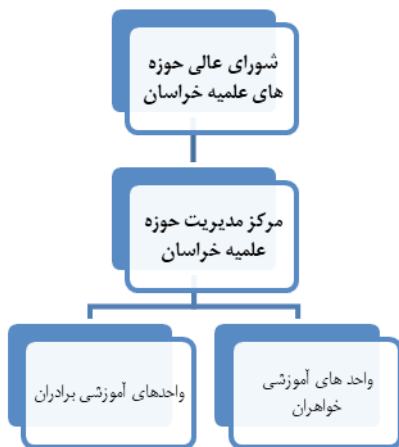

مدارس علمیه خواهران در استان قم، تحت اشراف یک مدیریت استانی به طور جداگانه از مرکز مدیریت خواهران قرار دارد. همچنین این شورا علاوه بر مدارس علمیه خواهران بر فعالیت جامعة الزهراء ع.ا.ع. مستقر در استان قم، نیز اشراف دارد.

شورای عالی حوزه علمیه خراسان،
براساس ساختار تدوین شده دارای یک مرکز
مدیریت حوزه علمیه خراسان بوده که بر
فعالیت مدارس علمیه برادران و خواهران در
سه استان خراسان شمالی، رضوی و جنوبی
اشراف دارد.

علاوه بر ساختار حوزه‌های علمیه شیعیان،
مدارس دینی اهل سنت نیز تحت عنوان
«شورای برنامه‌ریزی مدارس علوم دینی اهل
سنت» در دوازده استان کشور فعالیت دارند.

استان‌های آذربایجان غربی، بوشهر،
خراسان شمالی، خراسان رضوی، خراسان
جنوبی، سیستان و بلوچستان، فارس،
کردستان، کرمانشاه، گلستان، گیلان و
هرمزگان، استان‌هایی هستند که مدارس
دینی اهل سنت تحت پوشش شورای مذکور
فعالیت رسمی دارند.

واحدهای آموزشی

در مجموعه نظام آموزشی حوزه‌های علمیه
برادران (قم، اصفهان و خراسان) چهار نوع
واحد آموزشی وجود دارد که عبارت‌اند از:

۱. کوتاه‌مدت: سفیران هدایت؛
 ۲. بلندمدت: مدارس علمیه؛
 ۳. مراکز تخصصی و مؤسسات آموزش عالی
حوزوی؛
 ۴. مراکز آموزش مهارت‌های کاربردی و تکمیلی.
- وضعیت موجود واحدهای چهارگانه آموزشی
در نگاه کلی و تفصیلی در ادامه تشریح

می‌شود.

توزیع مراکز آموزشی از انواع چهارگانه فوق در سطح سه مدیریت حوزه‌های علمیه قم، اصفهان و خراسان در جدول زیر ارائه شده است.

جدول ۱. وضعیت واحدهای آموزشی حوزوی به تفکیک جنسیت و نوع

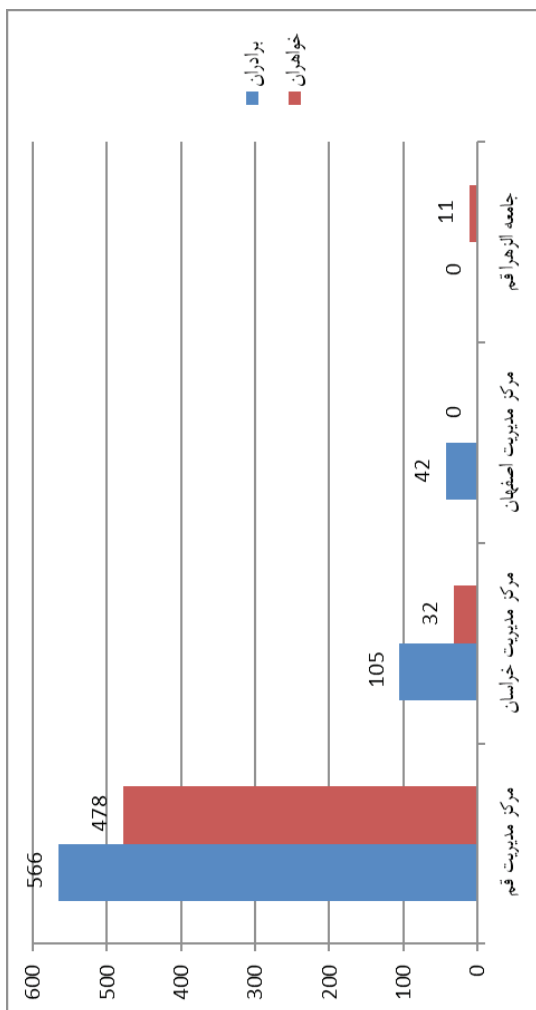
واحد آموزشی و مراکز مدیریت - ۱۳۹۶

عنوان	جمع	مدارس کوتاه‌مدت (سفیران هدایت)	مدارس بلندمدت	مراکز تخصصی	مراکز آموزش مهارتی
برادران	مرکز مدیریت قم	۵۶۶	۶۵	۴۵۰	۵۰
	مرکز مدیریت اصفهان	۴۲	۰	۳۸	۳
	مرکز مدیریت خراسان	۱۰۵	۱۵	۸۱	۸
	جمع واحدهای برادران	۷۱۳	۸۰	۵۶۹	۶۱
خواهران	مرکز مدیریت قم	۴۷۸	-	۴۵۷	۲۱
	مرکز مدیریت خراسان	۳۲	-	۳۲	-
	جامعه الزهرا قم	۱۱	-	۵	۶
	جمع واحدهای خواهران	۵۲۱	-	۴۹۴	۲۷
	جمع کل واحدها	۱۲۳۴	۸۰	۱۰۶۳	۸۸

نمودار ۱. تعداد واحدهای آموزشی حوزوی به تفکیک

جنسیت و مراکز مدیریت

چنان‌که ملاحظه می‌شود در کل کشور حدود ۱۲۳۴ واحد آموزشی حوزوی از انواع مختلف و ویژه برادران و خواهران در حال فعالیت هستند. سهم ۵۸ درصدی واحدهای متعلق به برادران و ۴۲ درصدی واحدهای متعلق به خواهران از جمله مواردی است که از بررسی این جدول به دست می‌آید.

مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه قم (خواهران و برادران) در مجموع ۸۵ درصد واحدهای آموزشی حوزوی سراسر کشور را تحت پوشش دارند. یازده درصد واحدهای آموزشی حوزوی در اختیار مرکز مدیریت خراسان (خواهران و برادران) است. سهم مرکز مدیریت حوزه اصفهان و جامعة الزهرا قم، حدود چهار درصد از کل واحدهای آموزشی حوزوی کشور است.

جدول ۲. توزیع استانی واحدهای آموزشی حوزوی

به تفکیک جنسیت و مرکز مدیریت

ردیف	نام استان	برادران				خواهران				جمع کل واحدها
		جمع	قم	خراسان	اصفهان	جمع	قم	خراسان	جامعه الزهرا	
۱	آذربایجان شرقی	۲۰	۲۰	-	-	۱۴	۱۴	-	-	۳۴
۲	آذربایجان غربی	۱۲	۱۲	-	-	۱۲	۱۲	-	-	۲۴
۳	اردبیل	۸	۸	-	-	۷	۷	-	-	۱۵
۴	اصفهان	۶۸	۲۶	-	۴۲	۵۹	۵۹	-	-	۱۲۷
۵	البرز	۱۰	۱۰	-	-	۱۵	۱۵	-	-	۲۵
۶	ایلام	۷	۷	-	-	۶	۶	-	-	۱۳
۷	بوشهر	۸	۸	-	-	۱۱	۱۱	-	-	۱۹
۸	تهران	۷۱	۷۱	-	-	۶۷	۶۷	-	-	۱۳۸
۹	چهارمحال بختیاری	۱۰	۱۰	-	-	۹	۹	-	-	۱۹
۱۰	خراسان جنوبی	۱۷	۲	۱۵	-	۱	۱	-	-	۱۸
۱۱	خراسان رضوی	۸۰	۱	۷۹	-	۲۹	-	۲۹	-	۱۰۹
۱۲	خراسان شمالی	۱۱	۰	۱۱	-	۳	-	۳	-	۱۴
۱۳	خوزستان	۴۳	۴۳	-	-	۳۳	۳۳	-	-	۷۶
۱۴	زنجان	۶	۶	-	-	۹	۹	-	-	۱۵
۱۵	سمنان	۱۵	۱۵	-	-	۱۱	۱۱	-	-	۲۶
۱۶	سیستان و بلوچستان	۱۲	۱۲	-	-	۱۳	۱۳	-	-	۲۵
۱۷	فارس	۵۲	۵۲	-	-	۳۰	۳۰	-	-	۸۲

۱۴	-	-	۶	۶	-	-	۸	۸	قزوین	۱۸
۹۴	۱۱	-	۱۲	۲۳	-	-	۷۱	۷۱	قم	۱۹
۱۲	-	-	۷	۷	-	-	۵	۵	کردستان	۲۰
۵۲	-	-	۲۳	۲۳	-	-	۲۹	۲۹	کرمان	۲۱
۲۳	-	-	۱۱	۱۱	-	-	۱۲	۱۲	کرمانشاه	۲۲
۹	-	-	۵	۵	-	-	۴	۴	کهگیلویه و بویراحمد	۲۳
۳۵	-	-	۱۳	۱۳	-	-	۲۲	۲۲	گلستان	۲۴
۲۲	-	-	۹	۹	-	-	۱۳	۱۳	گیلان	۲۵
۲۵	-	-	۱۲	۱۲	-	-	۱۳	۱۳	لرستان	۲۶
۵۱	-	-	۲۱	۲۱	-	-	۳۰	۳۰	مازندران	۲۷
۳۰	-	-	۱۷	۱۷	-	-	۱۳	۱۳	مرکزی	۲۸
۲۲	-	-	۱۲	۱۲	-	-	۱۰	۱۰	هرمزگان	۲۹
۲۸	-	-	۱۱	۱۱	-	-	۱۷	۱۷	همدان	۳۰
۳۹	-	-	۲۲	۲۲	-	-	۱۷	۱۷	یزد	۳۱
۱۲۳۴	۱۱	۳۲	۴۷۸	۵۲۱	۴۲	۱۰۵	۵۶۶	۷۱۳	جمع	

(مأخذ: مرکز مدیریت حوزه علمیه قم، خراسان و اصفهان).

بیشترین تعداد واحدهای آموزشی حوزوی به ترتیب مربوط به استان‌های تهران، اصفهان، خراسان، قم و فارس است. این پنج استان جمعاً ۵۵۰ واحد آموزشی حوزوی از انواع مختلف آن را در خود جای داده‌اند که سهم ۴۵ درصدی از کل واحدهای آموزشی حوزوی کشور است. ۵۵ درصد مابقی

واحدهای حوزوی در ۲۶ استان دیگر پخش شده‌اند.

استان‌های کهگیلویه و بویراحمد، کردستان، ایلام، خراسان شمالی و اردبیل به ترتیب کمترین تعداد واحدهای آموزشی حوزوی را دارا می‌باشند. این پنج استان در مجموع ۶۳ واحد آموزشی حوزوی دارند که حدود پنج درصد کل واحدهای آموزشی کشور است.

پس از به‌دست‌آوردن تصویری کلان از وضعیت واحدهای آموزشی حوزوی از انواع مختلف آن و سهم مراکز مختلف مدیریت حوزه‌های علمیه و نحوه استقرار و پراکندگی این واحدها در سطح استان‌های کشور، تمرکز مطالعات روی واحدهای آموزشی حوزوی برادران و با تأکید بر واحدهای تحت پوشش مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه قم خواهد بود. در این بررسی به دلیل عدم وجود اطلاعات تفصیلی‌تر از مراکز اصفهان و خراسان در برخی جداول فقط از اطلاعات مرکز مدیریت قم استفاده می‌شود.

جمهوری اسلامی ایران
مرکز مدیریت
حوزه‌های علمی

جدول ۳. وضعیت توزیع واحدهای حوزوی در شهرستان‌های استان‌ها به

تفکیک مرکز مدیریت برادران

ردیف	نام استان	جمعیت	تعداد شهرستان	تعداد فاقد واحد حوزوی	جمع	مرکز قم	مرکز خراسان	مرکز اصفهان
۱	آذربایجان شرقی	۳۹۸۵۰۰۰	۲۰	۸	۲۰	۲۰	-	-
۲	آذربایجان غربی	۳۳۵۷۰۰۰	۱۷	۸	۱۲	۱۲	-	-
۳	اردبیل	۱۲۸۹۰۰۰	۱۰	۶	۸	۸	-	-
۴	اصفهان	۵۲۳۹۰۰۰	۲۴	۲	۶۸	۲۶	-	۴۲
۵	البرز	۲۸۱۶۰۰۰	۶	۱	۱۰	۱۰	-	-
۶	ایلام	۵۹۲۰۰۰	۱۰	۳	۷	۷	-	-
۷	بوشهر	۱۲۰۹۰۰۰	۱۰	۴	۸	۸	-	-
۸	تهران	۱۳۶۳۶۰۰۰	۱۶	۲	۷۱	۷۱	-	-
۹	چهارمحال بختیاری	۹۶۹۰۰۰	۹	۵	۱۰	۱۰	-	-
۱۰	خراسان جنوبی	۷۹۶۰۰۰	۱۱	۱	۱۷	۲	۱۵	-
۱۱	خراسان رضوی	۶۶۶۲۰۰۰	۲۸	۷	۸۰	۱	۷۹	-
۱۲	خراسان شمالی	۸۸۴۰۰۰	۸	۱	۱۱	۰	۱۱	-
۱۳	خوزستان	۴۸۳۱۰۰۰	۲۷	۸	۴۳	۴۳	-	-
۱۴	زنجان	۱۰۸۴۰۰۰	۸	۴	۶	۶	-	-

۱۵	سمنان	۷۳۴۰۰۰	۸	۱	۱۵	۱۵	-	-
۱۶	سیستان و بلوچستان	۲۹۱۲۰۰۰	۱۹	۱۳	۱۲	۱۲	-	-
۱۷	فارس	۴۹۵۹۰۰۰	۲۹	۵	۵۲	۵۲	-	-
۱۸	قزوین	۱۳۰۷۰۰۰	۶	۳	۸	۸	-	-
۱۹	قم	۱۳۴۷۰۰۰	۱	۰	۷۱	۷۱	-	-
۲۰	کردستان	۱۶۴۱۰۰۰	۱۰	۵	۵	۵	-	-
۲۱	کرمان	۳۲۵۶۰۰۰	۲۳	۷	۲۹	۲۹	-	-
۲۲	کرمانشاه	۱۹۷۸۰۰۰	۱۴	۵	۱۲	۱۲	-	-
۲۳	کهگیلویه و بویراحمد	۷۳۴۰۰۰	۸	۶	۴	۴	-	-
۲۴	گلستان	۱۹۲۵۰۰۰	۱۴	۴	۲۲	۲۲	-	-
۲۵	گیلان	۲۵۵۳۰۰۰	۱۶	۷	۱۳	۱۳	-	-
۲۶	لرستان	۱۷۸۳۰۰۰	۱۱	۲	۱۳	۱۳	-	-
۲۷	مازندران	۳۳۳۹۰۰۰	۲۲	۷	۳۰	۳۰	-	-
۲۸	مرکزی	۱۴۵۶۰۰۰	۱۲	۳	۱۳	۱۳	-	-
۲۹	هرمزگان	۱۸۶۱۰۰۰	۱۳	۴	۱۰	۱۰	-	-
۳۰	همدان	۱۷۶۱۰۰۰	۹	۰	۱۷	۱۷	-	-
۳۱	یزد	۱۱۸۹۰۰۰	۱۰	۲	۱۷	۱۷	-	-
	جمع	۸۲۰۸۴۰۰۰	۴۲۹	۱۳۴	۷۱۳	۵۶۶	۱۰۵	۴۲

(مأخذ: مرکز مدیریت قم، خراسان و اصفهان).

همان‌طور که ملاحظه می‌شود ۷۱۳ واحد آموزشی حوزوی برادران، تحت اشراف سه مرکز مدیریت قم، خراسان و اصفهان، در همه استان‌های کشور توزیع شده‌اند.

مرکز مدیریت قم در ۲۹ استان فعالیت می‌کند، مرکز مدیریت خراسان در سه استان خراسان‌ها و مرکز مدیریت اصفهان تنها در استان اصفهان فعالیت دارد.

استان‌های خراسان رضوی، تهران، قم و اصفهان به ترتیب با ۸۰، ۷۱، ۷۱ و ۶۸ واحد آموزشی حوزوی برادران، بیشترین تعداد واحد حوزوی را در میان استان‌های کشور دارا هستند. تقریباً چهل درصد واحدهای آموزشی حوزوی برادران در این چهار استان کشور استقرار یافته‌اند.

استان‌های کهگیلویه و بویر احمد، کردستان، زنجان و ایلام به ترتیب با ۴، ۵، ۶ و ۷ واحد آموزشی حوزوی برادران کمترین واحد آموزشی حوزوی را به خود اختصاص داده‌اند. سه درصد واحدهای آموزشی حوزوی کل کشور در این چهار استان مستقر هستند. نکته قابل تأمل این‌که این سه مرکز مدیریت، در ۱۳۵ شهرستان از کل ۴۲۹ شهرستان کشور، یعنی حدود ۳۲ درصد از

شهرستان‌های کشور هیچ‌گونه واحد آموزشی حوزوی (بلندمدت یا کوتاه‌مدت) ندارند. استان همدان و قم تنها استان‌هایی هستند که همه شهرستان‌های آن‌ها دارای واحد حوزوی هستند.

جمعیت این ۱۳۵ شهرستان فاقد واحد حوزوی، نزدیک به ده میلیون نفر برای سال ۱۳۹۷ برآورد می‌شود که به نظر می‌رسد، سهم جمعیت اهل سنت در این شهرستان‌ها بیش از جمعیت شیعه باشد.

البته با بررسی‌های انجام‌شده این مسئله به سه دلیل عمده رخ داده است:

۱. غالب‌بودن جمعیت اهل سنت در برخی از این شهرستان‌ها؛

۲. جمعیت اندک شهرستان؛

۳. نزدیکی و دسترسی آسان به شهرستان‌های مجاور دارای واحدهای آموزشی حوزوی.

در ادامه به دلیل اهمیت مطلب و شناخت دقیق از وضعیت شهرستان‌های فاقد واحد آموزشی حوزوی، از میان ۱۳۵ شهرستان

فاقد واحد حوزوی، شهرستان‌های با جمعیت هفتاد هزار نفر به بالا در جدول زیر فهرست شده‌اند. با بررسی‌های انجام‌شده ۴۱ شهرستان در شانزده استان کشور با جمعیت بیش از هفتاد هزار نفر وجود دارد که فاقد هرگونه واحد حوزوی هستند. به عبارت دیگر ۹۴ شهرستان از کل ۱۳۵ شهرستان فاقد واحد حوزوی جمعیتی زیر هفتاد هزار نفر داشته و براساس رویه فعلی شورای گسترش واحدهای حوزوی وابسته به شورای عالی حوزه‌ها، امکان موافقت با ایجاد واحد حوزوی برای این شهرستان‌ها وجود ندارد. در نوزده شهرستان از ۴۱ شهرستانی که بیش از هفتاد هزار نفر جمعیت داشته و فاقد واحد حوزوی هستند، اهل سنت دارای جمعیت بیشتری هستند. این نوزده شهرستان در شش استان آذربایجان غربی، سیستان و بلوچستان، کردستان، کرمانشاه، گلستان و هرمزگان واقع شده‌اند. تنها ۲۲ شهرستان از شهرستان‌های بالای هفتاد

هزار نفر، دارای جمعیت شیعه بوده و فاقد واحد آموزشی حوزوی هستند. در جدول زیر شهرهای دارای واحد حوزوی و نزدیک هر یک از این شهرها در ستون توضیحات مشخص شده است. حداکثر فاصله در نظر گرفته شده شصت کیلومتر است. یعنی شهرهای دارای واحد حوزوی نزدیک شهرهای فاقد واحد حوزوی، بیش از شصت کیلومتر یعنی کمتر از یک ساعت زمان نیست.

جدول ۴. فهرست شهرستان‌های بالای هفتاد هزار نفر جمعیت

و فاقد واحد آموزشی حوزوی

ردیف	استان	شهرستان	جمعیت	توضیحات
۱	آذربایجان شرقی	اسکو	۱۰۲۶۴۹	نزدیک تبریز
۲		بستان‌آباد	۹۸۴۰۵	نزدیک تبریز
۳		عجب‌شیر	۷۰۲۳۴	نزدیک مراغه

۴	آذربایجان غربی	اشنویه	۷۴۵۴۷	اهل سنت
۵		بوکان	۲۳۹۴۰۴	اهل سنت
۶		پیرانشهر	۱۳۱۶۸۸	اهل سنت
۷		سردشت	۱۱۸۸۸۱	اهل سنت
۸		مهاباد	۲۲۹۸۸۰	اهل سنت
۹	البرز	نظرآباد	۱۵۴۵۵۷	نزدیک کرج
۱۰	بوشهر	تنگستان	۷۷۹۲۸	نزدیک بوشهر
۱۱		عسلویه	۷۰۰۵۱	نزدیک بندر کنگان
۱۲	تهران	قدس	۳۰۵۵۵۵	نزدیک تهران
۱۳		قزچک	۲۶۹۱۳۸	نزدیک ورامین
۱۴	خراسان رضوی	زاوه	۷۷۴۲۴	نزدیک تربت حیدریه
۱۵	خوزستان	باوی	۹۵۶۰۴	نزدیک اهواز
۱۶		کارون	۱۰۵۸۷۲	نزدیک اهواز

۱۷	سیستان و بلوچستان	خاش	۱۷۵۵۴۳	اهل سنت
۱۸		سراوان	۱۹۸۱۲۹	اهل سنت
۱۹		سرباز	۱۸۵۵۴۹	اهل سنت
۲۰		سیب و سوران	۸۲۶۲۵	اهل سنت
۲۱		کنارک	۹۲۶۳۲	اهل سنت
۲۲		مهرستان	۷۰۹۰۳	اهل سنت
۲۳		نیک شهر	۲۴۰۱۵۶	اهل سنت
۲۴		هیرمند	۷۳۷۶۲	اهل سنت
۲۵	فارس	کوار	۸۱۷۵۳	نزدیک فیروزآباد
۲۶	قزوین	آبیک	۲۱۳۵۳۰	نزدیک قزوین
۲۷		البرز	۹۸۵۶۲	نزدیک قزوین
۲۸		بوئین‌زهره	۱۷۳۰۲۰	نزدیک قزوین
۲۹	کرمان	فهرج	۹۴۰۳۱	نزدیک بم
۳۰		منوجان	۷۰۳۱۷	نزدیک قلعه گنج
۳۱	کرمانشاه	جوانرود	۷۲۵۷۸	اهل سنت

۳۲	کردستان	بانه	۱۳۷۱۰۷	اهل سنت
۳۳		دیواندره	۸۴۷۶۶	اهل سنت
۳۴		سقز	۲۱۷۸۵۸	اهل سنت
۳۵		مریوان	۱۷۴۴۷۲	اهل سنت
۳۶	گلستان	کلالة	۱۲۰۱۲۸	اهل سنت
۳۷	گیلان	رودبار	۱۰۴۱۹۲	نزدیک رشت
۳۸		صومعه‌سرا	۱۳۱۸۴۰	نزدیک رشت
۳۹	مازندران	بابلسر	۱۲۹۸۱۳	نزدیک بابل
۴۰		نور	۱۱۴۰۹۳	نزدیک محمودآباد
۴۱	هرمزگان	بستک	۸۸۶۴۶	اهل سنت
	جمع	-	۵۴۴۷۸۲۲	-

در ادامه بررسی، وضعیت استقرار واحدهای چهارگانه آموزشی حوزوی یعنی سفیران هدایت، بلندمدت، مراکز تخصصی و مراکز آموزش مهارتی در سطح استان‌های کشور بررسی می‌شود.

موضوعی شایان توجه این است که اطلاعات تفصیلی از وضعیت مدارس علمیه در

مراکز مدیریت خراسان و اصفهان در دسترس نبوده و فقط به کلیات واحدهای حوزوی در این استان‌ها اشاره می‌شود.

گفتنی است سه مرکز آموزش مهارت‌های کاربردی به سرجمع واحدهای آموزش استان‌های قم، خراسان و اصفهان اضافه می‌شود.

الف) مدارس علمیه کوتاه‌مدت (سفیران هدایت)

در مجموع، واحدهای آموزشی مدارس علمیه کوتاه‌مدت یا سفیران هدایت، با ۷۸ واحد آموزشی سهم یازده درصدی از واحدهای آموزشی حوزوی را به خود اختصاص داده‌اند. این مدارس در ۲۹ استان از ۳۱ استان کشور فعالیت دارند. تنها استان‌های ایلام و زنجان فاقد مدارس سفیران هدایت هستند.

از مجموع ۷۸ واحد سفیران هدایت، سیزده واحد که در دو استان خراسان رضوی و شمالی مستقر هستند، تحت پوشش مرکز مدیریت خراسان هستند. بقیه ۶۵ واحد سفیران

هدایت تحت پوشش مرکز مدیریت قم هستند که در ۲۷ استان کشور پراکنده شده‌اند. بیشترین تعداد مدارس سفیران هدایت در استان‌های خراسان رضوی و کرمان به ترتیب با دوازده و ده واحد مستقر هستند.

ب) مدارس علمیه بلندمدت

مدارس علمیه بلندمدت بر حسب مجوزی که از شورای گسترش شورای عالی حوزه‌های علمیه دارند به پنج دسته زیر تقسیم می‌شوند:

- سطح ۱

- سطح ۲

- سطح ۱ و ۲

- سطح ۱ و ۲ و ۳

- سطح ۲ و ۳

گفتنی است به دلیل عدم اطلاع از وضعیت مجوز مدارس علمیه مراکز مدیریت خراسان و اصفهان، همه مدارس مذکور در این استان‌ها در طبقه اول یعنی سطح ۱ قرار داده شده‌اند.

جدول ۵. وضعیت واحدهای آموزشی حوزوی دارای مجوز

فعالیت در سطح کشور

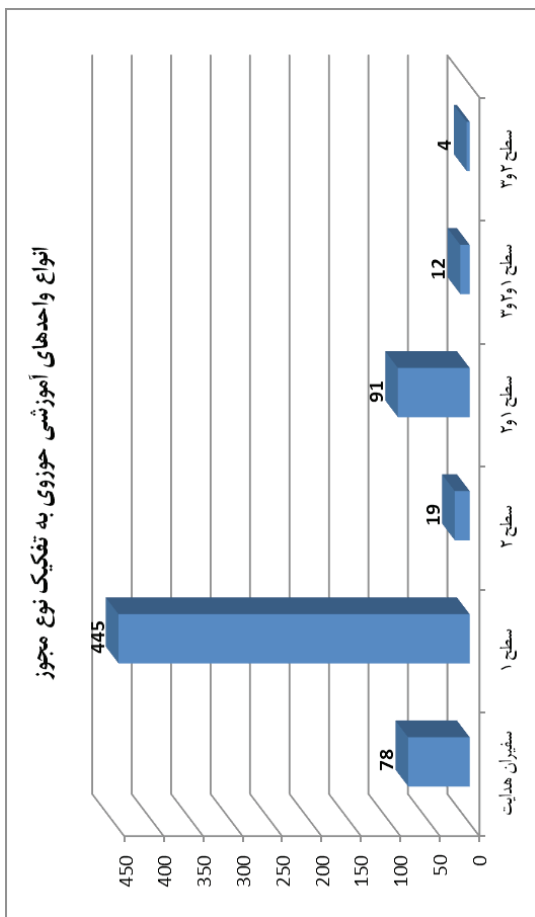
ردیف	مدیریت استانی	مدارس علمیه							مؤسسه آموزش عالی حوزوی	جمع کل خارج	درس خارج
		سطح ۱	سطح ۲	سطح ۲ و ۳	سطح ۳ و ۴	سطح ۴ و ۵	سفیران هدایت	جمع			
۱	آذربایجان شرقی	۱۳	۲	۲	۰	۰	۱	۱۸	۲	۲۰	۲
۲	آذربایجان غربی	۹	۰	۱	۰	۰	۲	۱۲	۰	۱۲	۰
۳	اردبیل	۵	۱	۱	۰	۰	۱	۸	۰	۸	۱
۴	اصفهان	۵۲	۲	۵	۱	۰	۳	۶۳	۳	۶۷	۵
۵	البرز	۵	۰	۲	۰	۰	۲	۹	۱	۱۰	۲
۶	ایلام	۶	۰	۱	۰	۰	۰	۷	۰	۷	۰
۷	بوشهر	۶	۰	۰	۰	۰	۲	۸	۰	۸	۱
۸	تهران	۴۹	۲	۷	۱	۰	۴	۶۳	۴	۷۱	۱۲
۹	چهارمحال بختیاری	۵	۱	۱	۰	۰	۱	۸	۱	۹	۰
۱۰	خراسان جنوبی	۱۵	۰	۰	۰	۰	۲	۱۷	۱	۱۸	۰
۱۱	خراسان رضوی	۵۸	۰	۰	۰	۰	۱۲	۷۰	۶	۷۸	۴
۱۲	خراسان شمالی	۱۰	۰	۰	۰	۰	۱	۱۱	۱	۱۲	۰
۱۳	خوزستان	۲۴	۰	۱۰	۱	۰	۵	۴۰	۳	۴۳	۵
۱۴	زنجان	۳	۱	۲	۰	۰	۰	۶	۰	۶	۱

۱۵	سمنان	۹	۱	۳	۰	۰	۱	۱۴	۱	۰	۰	۱	۰	۱۵	۴
۱۶	سیستان و بلوچستان	۵	۱	۱	۰	۰	۵	۱۲	۰	۰	۰	۰	۰	۱۲	۰
۱۷	فارس	۳۴	۱	۷	۰	۱	۶	۴۹	۲	۱	۰	۲	۱	۵۲	۸
۱۸	قزوین	۳	۲	۰	۱	۰	۱	۷	۱	۰	۰	۱	۰	۸	۲
۱۹	قم	۸	۱	۲۸	۷	۳	۲	۴۹	۱۷	۴	۷۰	۲۰۹			
۲۰	کردستان	۲	۰	۱	۰	۰	۲	۵	۰	۰	۰	۵	۱		
۲۱	کرمان	۱۷	۱	۱	۰	۰	۱۰	۲۹	۰	۰	۰	۲۹	۰		
۲۲	کرمانشاه	۱۰	۰	۱	۰	۰	۱	۱۲	۰	۰	۰	۱۲	۱		
۲۳	کهگیلویه و بویراحمد	۳	۰	۰	۰	۰	۱	۴	۰	۰	۰	۴	۱		
۲۴	گلستان	۱۷	۱	۰	۱	۰	۲	۲۱	۱	۰	۰	۲۲	۴		
۲۵	گیلان	۱۱	۰	۱	۰	۰	۱	۱۳	۰	۰	۰	۱۳	۳		
۲۶	لرستان	۱۰	۰	۲	۰	۰	۱	۱۳	۰	۰	۰	۱۳	۱		
۲۷	مازندران	۲۲	۱	۴	۰	۰	۲	۲۹	۰	۱	۳۰	۱۰			
۲۸	مرکزی	۸	۰	۳	۰	۰	۲	۱۳	۰	۰	۰	۱۳	۲		
۲۹	هرمزگان	۷	۰	۱	۰	۰	۲	۱۰	۰	۰	۰	۱۰	۱		
۳۰	همدان	۱۰	۱	۲	۰	۰	۲	۱۵	۲	۰	۰	۱۷	۴		

۳۱	یزد	۹	۰	۴	۰	۰	۰	۱	۱۴	۳	۰	۱۷	۳
-	جمع کل	۴۴۵	۱۹	۹۱	۱۲	۴	۷۸	۶۴۹	۴۹	۱۲	۷۱۰	۲۹۱	

چنان‌چه ملاحظه می‌شود، از مجموع ۶۴۹ واحد آموزشی کوتاه و بلندمدت، یازده درصد مربوط به مدارس کوتاه‌مدت بود و ۴۴۵ مدرسه علمیه بلندمدت در سطح ۱ فعالیت می‌کنند که حدود ۶۹ درصد کل مدارس است.

در سطح کشور، نوزده مدرسه علمیه دارای مجوز آموزشی سطح ۲ هستند که در پانزده استان استقرار دارند. همچنین ۹۱ واحد آموزشی نیز دارای مجوز آموزشی سطح ۱ و ۲ هستند که در ۲۴ استان کشور پراکنده هستند. دوازده واحد دارای مجوز آموزشی سطح ۱، ۲ و ۳ هستند. تنها چهار واحد در کشور دارای مجوز آموزشی سطح ۲ و ۳ هستند.

به جز چهار استان خراسان جنوبی، رضوی، شمالی و اصفهان که اطلاعی از سطح مجوز آموزشی مدارس علمیه آن‌ها وجود ندارد، استان‌های بوشهر و کهگیلویه و بویر احمد، فقط دارای مدارس علمیه سفیران هدایت و سطح یک هستند.

بیشترین تعداد مدارس سطح یک در استان‌های تهران، خوزستان و فارس قرار دارد. استان‌های اصفهان، تهران، خوزستان، قزوین، قم و گلستان تنها استان‌هایی هستند که دارای مدارس علمیه‌ای هستند که مجوز هر سه سطح آموزشی را دارند. به عبارت دیگر ۲۵ استان کشور از مدارس علمیه دارای مجوز تا سطح ۲ حوزه برخوردار هستند و واحد آموزشی سطح ۳ ندارند.

به جز استان قم، فقط استان فارس دارای مدرسه علمیه دارای مجوز سطح ۲ و ۳ است.

ج) مراکز تخصصی و مؤسسات آموزش عالی حوزوی

در مجموع ۶۱ مرکز تخصصی و مؤسسه آموزش عالی حوزوی در شانزده استان کشور فعالیت می‌کنند. از این ۶۱ مرکز تخصصی و مؤسسه آموزش عالی حوزوی، ۵۳ مرکز و مؤسسه تحت پوشش مرکز مدیریت قم بوده و هشت مرکز و مؤسسه تحت پوشش مرکز مدیریت خراسان است.

از ۶۱ مرکز و مؤسسه، ۴۹ واحد، مرکز تخصصی است که هشت واحد آن تحت پوشش مرکز مدیریت خراسان بوده و شش واحد در استان خراسان رضوی، یک واحد در استان خراسان جنوبی و یک واحد در استان خراسان شمالی مستقر است. از ۴۱ مرکز تخصصی که تحت پوشش مرکز مدیریت قم است، ۲۵ مرکز مستقل فعالیت می‌کند و شانزده مرکز به صورت شعبه‌ای از مراکز مستقل هستند.

همچنین از دوازده واحد مؤسسه آموزش عالی حوزوی، هشت واحد به صورت مستقل فعالیت می‌کنند و چهار واحد آن به صورت شعبه‌ای از واحد مستقل در دو استان تهران و خراسان رضوی (شهر مشهد)، فعالیت دارند. در استان اصفهان (شهر اصفهان) دو مرکز تخصصی که یکی شعبه قم بوده و یکی مستقل و نیز یک مؤسسه آموزش عالی مستقل فعالیت می‌کند، همچنین یک مرکز تخصصی نیز به صورت شعبه قم فعالیت می‌کند، که این واحدها تحت مدیریت مرکز

مدیریت قم بوده و با مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه اصفهان ارتباطی ندارند.

گفتنی است ۳۴ دوره هم به صورت تخصصی در چهار استان کشور، تحت اشراف مراکز تخصصی مستقل در حال برگزاری است. جدول ۶. وضعیت مراکز تخصصی و مؤسسات آموزش عالی حوزوی به

تفکیک نوع وابستگی و مرکز مدیریت

ردیف	نوع وابستگی	مرکز قم		مرکز اصفهان	مرکز خراسان
		مرکز تخصصی	مؤسسه آموزش عالی	مرکز تخصصی	مرکز تخصصی
۱	مستقل	۲۵	۸	۰	۸
۲	شعبه	۱۶	۴	۰	۰
	جمع	۴۱	۱۲	۰	۸

براساس بررسی انجام‌شده مراکز تخصصی و مؤسسات آموزش عالی در مجموع در ۹۵ مرکز، رشته و دوره‌های تخصصی در سطوح ۲، ۳ و ۴ ارائه می‌دهند.

چنانکه در جدول ۷ ملاحظه می‌شود سطح ۴، در شش رشته تخصصی، تنها در استان قم ارائه می‌شود. وضعیت پراکندگی رشته‌های تخصصی در سطح استان‌های کشور در جدول فوق قابل مشاهده است.

جدول ۷. توزیع رشته‌های مراکز تخصصی

به تفکیک سطح و مراکز مدیریت

ردیف	سطح	مرکز قم	مرکز اصفهان	مرکز خراسان
۱	سطح ۲	۲۸	۰	۴
۲	سطح ۳	۶۱	۰	۱۸
۳	سطح ۴	۶	۰	۰
جمع		۹۵	۰	۲۲

جدول ۸. پراکندگی رشته‌های تخصصی

در سطح استان‌های کشور

رشته	تاریخ اسلام	تبلیغ	تفسیر و علوم قرآن	حقوق و قضا	علوم حدیث	فلسفه اسلامی	کلام اسلامی	اخلاق اسلامی
سطح				۳				۴
آذربایجان شرقی							۲	
اصفهان	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
البرز								
تهران			۱	۲			۱	
چهارمحال و بختیاری								
خراسان شمالی			۱				۱	
خراسان رضوی								
خراسان جنوبی			۱				۱	
خوزستان				۱			۱	
فارس		۱		۱			۱	
قزوین							۱	
قم	۱	۱	۲	۱	۱	۱	۱	۱
گلستان				۱				
مازندران								
همدان								
یزد				۱				

امامت	کلام ادیان، مسیحیت	کلام ادیان، وهابیت	تاریخ اهل بیت	تاریخ تشیع	تبلیغ	تفسیر و علوم قرآن	حقوق جزا	حقوق خصوصی
۱								
						۱		
۱	۱	۱	۱	۱	۲	۲	۱	۱
				۱		۱		
	۱				۱	۴	۱	
						۱		
	۱					۲	۱	۱
				۱		۱	۱	۱

[illegible]

																		فلسفه اسلامی	
																		کلام اسلامی	
																		مطالعات اسلامی	
۲	۱	۱	۱	۴۲	۱	۶	۳	۴	۱۵	۴	۱	۱۰	۱	۱۹	۶			جمع	

(مأخذ: مرکز مدیریت قم و خراسان)

واحدهای غیرآموزشی

منظور از واحدهای غیرآموزشی، عبارت‌اند از «واحدهای پژوهشی»، «مراکز مشاوره و تربیت خانواده» و «اردوگاه‌ها و مجتمع‌های فرهنگی» وابسته به حوزه علمیه.

در ادامه وضعیت استقرار و پراکندگی این نوع واحدها در وضع موجود در استان‌های کشور بررسی می‌شود. لازم به ذکر است به

دلیل عدم اطلاع از وضعیت این نوع واحدها در مراکز مدیریت خراسان و اصفهان، ارقام این استان‌ها به صورت سه نقطه (...) درج می‌شود.

الف) واحدهای پژوهشی

ایجاد واحدهای پژوهشی، انجمن‌ها، قطب‌های علمی، کرسی‌های نظریه‌پردازی و آزاداندیشی، نقد و مناظره و حمایت و پشتیبانی و نظارت بر عملکرد آن‌ها از مأموریت‌های اساسی معاونت پژوهش حوزه‌های علمیه است.

در وضع موجود در عرصه «فعالیت‌های پژوهشی» در حوزه دین، اطلاعات زیر قابل ارائه است.

۱) نشریات

حدود ۳۰۰ نشریه علمی در حوزه دین در سطح استان‌ها منتشر می‌شود که نیمی از آن‌ها مربوط به واحدهای حوزوی (قم با ۱۲۳

نشریه، استان تهران سیزده نشریه و خراسان رضوی یازده نشریه) و نیم دیگر مربوط به مراکز دانشگاهی (تهران با ۱۱۱ نشریه و مابقی در سایر استان‌ها) است.

انتشار ۳۸ نشریه علمی در واحدهای آموزشی حوزوی کشور که ۲۳ نشریه مربوط به قم، پنج نشریه مربوط به تهران و مابقی مربوط به سایر استان‌ها است.

انتشار ۱۰۴ نشریه فرهنگی توسط واحدهای آموزشی کشور که نوزده نشریه مربوط به خوزستان، یازده نشریه مربوط به تهران و مابقی مربوط به سایر استان‌ها است.

جدول ۹. نشریات به تفکیک استان

ردیف	نام استان	آفرین علمی	دانشگاهی	علمی در واحد آموزشی	فرهنگی در واحد آموزشی	جمع
۱	آذربایجان شرقی	۰	۴	۱	۷	۱۲
۲	آذربایجان غربی	۰	۱	۰	۲	۳
۳	اردبیل	۰	۰	۱	۰	۱
۴	اصفهان	۲	۸	-	۱	۱۱
۵	البرز	۰	۰	۰	۰	۰
۶	ایلام	۰	۰	۰	۱	۱
۷	بوشهر	۰	۰	۰	۱۰	۱۰
۸	تهران	۱۱	۹۰	۵	۱۱	۱۱۷
۹	چهارمحال و بختیاری	۰	۰	۰	۳	۳
۱۰	خراسان جنوبی	...	...	...	...	...
۱۱	خراسان رضوی	۱۳	۵	-	-	۱۸
۱۲	خراسان شمالی	...	...	...	...	...
۱۳	خوزستان	۰	۰	۰	۱۹	۱۹
۱۴	زنجان	۰	۲	۳	۱	۶
۱۵	سمنان	۰	۱	۰	۱	۲
۱۶	سیستان و بلوچستان	۰	۱	۰	۰	۱
۱۷	فارس	۰	۱	۰	۴	۵
۱۸	قزوین	۰	۲	۰	۲	۴
۱۹	قم	۱۲۳	۲۳	۲۳	۰	۱۶۹
۲۰	کردستان	۰	۰	۰	۳	۳
۲۱	کرمان	۰	۲	۰	۹	۱۱

۳	۳	۰	۰	۰	کرمانشاه	۲۲
۲	۱	۱	۰	۰	کهگیلویه و بویراحمد	۲۳
۷	۶	۱	۰	۰	گلستان	۲۴
۰	۰	۰	۰	۰	گیلان	۲۵
۲	۲	۰	۰	۰	لرستان	۲۶
۱۲	۵	۲	۵	۰	مازندران	۲۷
۷	۴	۰	۳	۰	مرکزی	۲۸
۰	۰	۰	۰	۰	هرمزگان	۲۹
۱۰	۷	۱	۲	۰	همدان	۳۰
۳	۲	۰	۱	۰	یزد	۳۱
۴۴۲	۱۰۴	۳۸	۱۵۱	۱۴۹	جمع	

(مأخذ: مرکز مدیریت قم)

۲. واحدهای پژوهشی

این واحدها در حوزه دین فعالیت می‌کنند و دارای مجوز رسمی از حوزه یا سایر نهادها می‌باشند:

الف) ۱۷۲ واحد پژوهشی در قم، دارای مجوز از سایر نهادها.

ب) پنج واحد پژوهشی در قم، دارای مجوز از شورای اعطای مجوز حوزه‌های علمیه، که از آن‌ها چهار مرکز پژوهشی و یک پژوهشگاه است.

۳. کتابخانه‌ها

وضعیت «کتابخانه‌ها»ی حوزوی شناسایی شده در فرآیند مطالعات آمایش به شرح زیر است:

الف) ۲۴۱ کتابخانه در واحدهای آموزشی حوزوی کشور وجود دارد که ۶۱ کتابخانه در استان تهران، ۸۸ کتابخانه به طور مساوی در استان‌های فارس و خوزستان و مابقی در سایر استان‌ها قرار گرفته‌اند.

ب) ۳۷ کتابخانه در مراکز تخصصی، در هشت استان کشور وجود دارد که ۲۰ کتابخانه مربوط به استان قم، هفت کتابخانه در استان تهران و مابقی در سایر استان‌ها قرار گرفته‌اند.

ج) شش کتابخانه مرکزی در شش استان کشور با ساختمان و امکانات مستقل وجود دارد.

جدول ۱۰. واحدهای پژوهشی به تفکیک استان

ردیف	نام استان	واحدهای پژوهشی	پژوهشگاه	پژوهشکده	مؤسسه	مرکز	گروه
۱	آذربایجان شرقی	○	○	○	○	○	○
۲	آذربایجان غربی	○	○	○	○	○	○
۳	اردبیل	○	○	○	○	○	○
۴	اصفهان	...	...	...	...	...	...
۵	البرز	○	○	○	○	○	○
۶	ایلام	○	○	○	○	○	○
۷	بوشهر	○	○	○	○	○	○
۸	تهران	○	○	○	○	○	○
۹	چهارمحال و بختیاری	○	○	○	○	○	○
۱۰	خراسان جنوبی	-	-	-	-	-	-
۱۱	خراسان رضوی	-	-	-	-	-	-
۱۲	خراسان شمالی	-	-	-	-	-	-
۱۳	خوزستان	○	○	○	○	○	○
۱۴	زنجان	○	○	○	○	○	○
۱۵	سمنان	○	○	○	○	○	○
۱۶	سیستان و بلوچستان	○	○	○	○	○	○
۱۷	فارس	○	○	○	○	○	○
۱۸	قزوین	○	○	○	○	○	○
۱۹	قم	۱۷۲	۱	○	○	۴	○
۲۰	کردستان	○	○	○	○	○	○

۲۱	کرمان	○	○	○	○	○	○
۲۲	کرمانشاه	○	○	○	○	○	○
۲۳	کهگیلویه و بویراحمد	○	○	○	○	○	○
۲۴	گلستان	○	○	○	○	○	○
۲۵	گیلان	○	○	○	○	○	○
۲۶	لرستان	○	○	○	○	○	○
۲۷	مازندران	○	○	○	○	○	○
۲۸	مرکزی	○	○	○	○	○	○
۲۹	هرمزگان	○	○	○	○	○	○
۳۰	همدان	○	○	○	○	○	○
۳۱	یزد	-	-	-	-	-	-
	جمع	۱۷۲	۱	○	○	۴	○

جدول ۱۱. کتابخانه‌های حوزوی به تفکیک استان

ردیف	نام استان	تعداد واحد آموزشی برادران	کتابخانه واحد آموزشی	مراکز تخصصی	کتابخانه مرکزی
۱	آذربایجان شرقی	۱۸	۲۱	۰	۱
۲	آذربایجان غربی	۱۲	۷	۰	۰
۳	اردبیل	۸	۷	۰	۰
۴	اصفهان	۶۳	۲۴	۱	۰
۵	البرز	۹	۸	۱	۰
۶	ایلام	۷	۷	۰	۰
۷	بوشهر	۸	۷	۰	۰
۸	تهران	۶۳	۶۱	۷	۰
۹	چهارمحال و بختیاری	۸	۸	۰	۰
۱۰	خراسان جنوبی	۱۷	...	...	...
۱۱	خراسان رضوی	۷۰	...	...	...
۱۲	خراسان شمالی	۱۱	...	...	...
۱۳	خوزستان	۴۰	۴۴	۳	۱
۱۴	زنجان	۶	۶	۰	۰
۱۵	سمنان	۱۴	۱۲	۰	۰
۱۶	سیستان و بلوچستان	۱۲	۱۱	۰	۰
۱۷	فارس	۴۹	۴۴	۲	۱
۱۸	قزوین	۷	۷	۱	۰
۱۹	قم	۴۹	۵۰	۲۰	۱
۲۰	کردستان	۵	۳	۰	۰
۲۱	کرمان	۲۹	۲۶	۰	۱
۲۲	کرمانشاه	۱۲	۱۰	۰	۰
۲۳	کهگیلویه و بویر احمد	۴	۴	۰	۰
۲۴	گلستان	۲۱	۱۹	۰	۰

۲۵	گیلان	۱۳	۱۳	۰	۰
۲۶	لرستان	۱۳	۱۳	۰	۰
۲۷	مازندران	۲۹	۲۵	۱	۰
۲۸	مرکزی	۱۳	۱۲	۰	۰
۲۹	هرمزگان	۱۰	۹	۰	۰
۳۰	همدان	۱۵	۱۲	۱	۱
۳۱	یزد	۱۴	۱۲	۰	۰
	جمع	۶۴۹	۴۸۲	۳۷	۶

(مأخذ: مرکز مدیریت قم)

ب) واحدهای مشاوره و امور خانواده

واحدهای مشاوره و امور خانواده، بازوهای اجرایی و عملیاتی معاونت تهذیب حوزه‌های علمیه، در سطح مدیریت حوزه‌های علمیه استانی محسوب می‌شوند.

مأموریت این واحدها ارائه خدمات مشاوره‌ای در زمینه‌های مختلف به طلاب محترم و خانواده‌های آنان در سطح استان با بهره‌گیری از مشاوران طلبه تحصیل کرده و آموزش دیده در زمینه‌های تربیتی و روان‌شناختی است.

برنامه بلندمدت معاونت تهذیب در سطح کشور که از سنوات گذشته آغاز شده و همچنان

ادامه دارد، تربیت نیروی انسانی طلبه آشنا به مباحث تربیتی و روان‌شناختی، از بین نیروهای بومی هر استان است.

نتیجه این اقدام، تربیت بیش از هفتصد طلبه به عنوان «مربی امور مشاوره‌ای و تربیتی»، در ۲۴ استان کشور بوده است.

استان‌های کرمانشاه، ایلام، زنجان و قزوین فاقد مربی آموزش دیده در زمینه امور مشاوره‌ای و تربیتی، هستند.

در حال حاضر معاونت تهذیب با اعزام مشاورین آموزش دیده به همه استان‌ها، مأموریت رسیدگی به آسیب‌های تربیتی جامعه مخاطب خود را انجام می‌دهد. تنها مرکز مشاوره در کشور که به طور مستقل و رسمی راه‌اندازی و در حال خدمات‌رسانی است، مرکز مشاوره استان قم است که هم‌اکنون با بهره‌گیری از حدود ۱۵۰ مشاور مقیم و مشاور اعزامی به مدارس علمیه کشور، خدمات مشاوره‌ای و تربیتی ارائه می‌کند. در استان‌های تهران، فارس، کرمان و خوزستان

به صورت آزمایشی و در حد محدود، مراکز مشاوره در محل مدیریت‌های استانی یا به صورت مستقل ایجاد شده است.

با بررسی وضعیت آسیب‌های تربیتی در میان طلاب مدارس علمیه، آسیب‌های دوران بلوغ بیشترین و آسیب‌های خانوادگی، کمترین شیوع را دارد.

میزان مشارکت مدیریت حوزه‌های علمیه استانی در بهره‌مندی از خدمات مشاوران معاونت تهذیب، موجب افزایش سطح دسترسی طلاب به راهنمایی و مشاوره‌های مشاوران اعزامی بوده است. (مانند استان بوشهر)

جدول ۱۲. وضعیت فضاهای مشاوره تربیتی

در واحدهای آموزشی کشور

ردیف	استان	تعداد واحد آموزشی	واحد مشاوره	سالن اجتماعات	مسجد یا نمازخانه
۱	آذربایجان شرقی	۱۶	۱۰	۹	۱۶
۲	آذربایجان غربی	۹	۸	۷	۹
۳	اردبیل	۶	۵	۶	۴
۴	اصفهان	۱۶	۱۴	۱۳	۱۵
۵	البرز	۸	۴	۴	۷
۶	ایلام	۷	۴	۲	۶
۷	بوشهر	۷	۵	۵	۶
۸	تهران	۵۰	۴۱	۳۷	۴۶
۹	چهارمحال بختیاری	۸	۳	۵	۷
۱۰	خوزستان	۴۰	۳۱	۳۱	۳۶
۱۱	زنجان	۶	۶	۳	۶
۱۲	سمنان	۹	۸	۸	۹
۱۳	سیستان و بلوچستان	۱۱	۴	۵	۷
۱۴	فارس	۴۵	۲۸	۳۵	۴۰
۱۵	قزوین	۶	۴	۴	۴
۱۶	قم	۴۴	۳۸	۲۶	۳۹
۱۷	کردستان	۴	۱	۱	۴
۱۸	کرمان	۲۵	۱۵	۲۱	۲۲
۱۹	کرمانشاه	۸	۶	۶	۸
۲۰	کهگیلویه و بویراحمد	۴	۲	۳	۴
۲۱	گلستان	۱۸	۱۴	۱۶	۱۶

۲۲	گیلان	۱۵	۰	۰	۱۵
۲۳	لرستان	۱۳	۹	۱۱	۱۲
۲۴	مازندران	۲۶	۲۱	۲۲	۲۴
۲۵	مرکزی	۱۰	۸	۷	۹
۲۶	هرمزگان	۸	۶	۵	۵
۲۸	یزد	۱۰	۶	۶	۱۰
۲۷	همدان	۱۱	۹	۶	۸
	جمع	۴۴۰	۳۱۰	۳۰۴	۳۹۴

(مأخذ: مرکز مدیریت قم)

گفتنی است وجود واحدهای مشاوره در هر مدرسه لزوماً به معنای یک فضای مجزا نیست. زیرا با شناختی که از مدارس وجود دارد، امکان چند کاربردی بودن واحد مشاوره در یک مدرسه وجود دارد. علاوه بر آن وجود این واحدها به معنای فعال بودن و در اختیار داشتن مشاور در مدارس نیست.

ج) واحدهای خدماتی و فرهنگی تبلیغی

یکی دیگر از واحدهای غیرحوزوی، اردوگاه‌ها و مجتمع‌های فرهنگی وابسته به حوزه علمیه است که فهرست این واحدها در

سطح کشور به شرح جدول زیر است.

جدول ۱۳. فهرست اردوگاه‌های حوزوی موجود کشور

ردیف	استان	شهرستان	نام اردوگاه	ظرفیت مجرد	ظرفیت متأهل	ملاحظات
۱	قم	قم (کهنک)	شهید دهداری	۱۲۰	۱۰	مساحت زمین: ۲۰۰۰ مترمربع، سوله با ظرفیت ۷۰ نفر ۱۰ آلاچیق، باغ میوه
۲	مرکزی	آشتیان	صادق (ع) گرگان مجمع امام	۵۰۰	۸	مساحت ۵۶۰ مترمربع دو طبقه، ۸ اتاق
۳	سمنان	شاهرود	۱۴ معصوم (ع) ابرسج	۳۰۰	۵	مساحت زمین: ۲۰۰۰ مترمربع زیربنا: ۴۵۰۰ مترمربع سه طبقه و ۲۴ اتاق و تأسیسات جانبی
۴	مازندران	ساری	سید الشهداء (ع) مجمع فرهنگی	۲۰۰	۸	مساحت زمین: ۱۶۰۰۰ مترمربع نقشه‌های اجرایی در حال تهیه است.
۵	کرمان	شهداد	سیرج	۱۵۰	۱۰۰	در دست احداث
۶	یزد	تفت	شهید صدوقی	۲۵۰	۱۵۰	-

طلاب

مهم‌ترین موضوع مورد بررسی در مطالعات آمایش، «طلبه» است. طلبه در نهاد روحانیت، دارای نقش‌هایی است. به عبارتی از زمانی که طلبه در مدارس علمیه پذیرش می‌شود، به عنوان طلبه ملقب می‌شود، تا زمانی که از یک مقطع تحصیلی (سطوح متداول تحصیلی) فارغ‌التحصیل شده و فعالیت‌های تبلیغی خود را آغاز می‌کند، طلبه نامیده می‌شود و حتی زمانی که شاغل شده باز هم عنوان طلبه و دانش‌آموخته حوزوی دارد. اما در این قسمت از مطالعات، تمرکز روی طلبه به سه دسته زیر محدود است:

۱. طلبه‌های در حال تحصیل (مدارس کوتاه‌مدت و بلندمدت)؛
 ۲. طلبه‌های فعال و دانش‌آموخته؛
 ۳. طلبه‌های شاغل.
- منظور از طلبه‌های فعال و دانش‌آموخته،

طلبه‌هایی هستند که در هیچ‌یک از مناصب و پست‌های حکومتی نبوده و در فعالیت‌های مختلف آموزشی، پژوهشی و تبلیغی تہذیبی حوزه‌های علمیه و عرصه جامعه فعالیت می‌نمایند.

همچنین منظور از طلبه‌های شاغل، طلبه‌هایی هستند که در یکی از پست‌های نظام اسلامی اشتغال دارند.

وضعیت طلبه‌هایی که در واحدهای آموزشی حوزوی، نقش استادی و کادر حوزوی دارند، در بخش‌های بعدی مطالعات به طور جداگانه بررسی می‌شوند.

همچنین گفتنی است دربارهٔ طلاب مراکز خراسان و اصفهان برآوردهای تقریبی ارائه شده است.

در خصوص منبع اطلاعات مورد استفاده با توجه به جمیع بررسی‌ها، بانک اطلاعات مرکز خدمات حوزه‌های علمیه مربوط به سال ۱۳۹۷ به عنوان کامل‌ترین بانک اطلاعات و مرجع تحلیل‌ها انتخاب شده است، البته

برای تکمیل اطلاعات، از بانک اطلاعات سامانه‌های نجاج و نجمای مرکز مدیریت قم در سال ۱۳۹۷ و نیز اطلاعات سرشماری سال ۱۳۹۵ کشور که توسط مرکز آمار ایران ارائه شده است نیز استفاده شده است.

جدول ۱۴. کل طلاب کشور به تفکیک نوع فعالیت و مرکز مدیریت

مرکز مدیریت	طلاب در حال تحصیل	دانش‌آموخته	شاغل	جمع	نسبت
قم	۶۲۴۱۵	۳۹۵۹۹	۱۱۲۹۲	۱۱۳۳۰۶	%۸۲
خراسان	۹۰۲۰	۵۶۶۵	۱۶۸۳	۱۶۳۶۸	%۱۲
اصفهان	۷۰۰۰	۱۶۶۰	۵۳۷	۹۱۹۷	%۶
جمع	۷۸۴۳۵	۴۶۹۲۴	۱۳۵۱۲	۱۳۸۸۷۱	%۱۰۰
نسبت	%۵۶	%۳۴	%۱۰	%۱۰۰	-

(مأخذ: مرکز خدمات حوزه‌های علمیه)

در این قسمت ابتدا وضعیت طلاب در حال تحصیل به صورت جزئی‌تر در جداول ۱۵ و ۱۶ ارائه شده است.

جدول ۱۵. طلاب در حال تحصیل به تفکیک

سطوح تحصیلی و مرکز مدیریت

مرکز مدیریت	سفیران	سطح ۱	سطح ۲	سطح ۳	جمع	نسبت
-------------	--------	-------	-------	-------	-----	------

قم	۳۸۳۷	۳۴۰۶۵	۱۶۶۱۹	۸۱۹۴	۶۲۴۱۵	۷۹٪
خراسان	۰	۶۲۴۰	۲۲۴۰	۵۴۰	۹۰۲۰	۱۲٪
اصفهان	۰	۴۷۰۰	۱۶۵۰	۳۵۰	۷۰۰۰	۹٪
جمع	۳۸۳۷	۴۵۰۰۵	۲۰۵۰۹	۹۰۸۴	۷۸۴۳۵	۱۰۰٪
نسبت	۵٪	۵۷٪	۲۶٪	۱۲٪	۱۰۰٪	

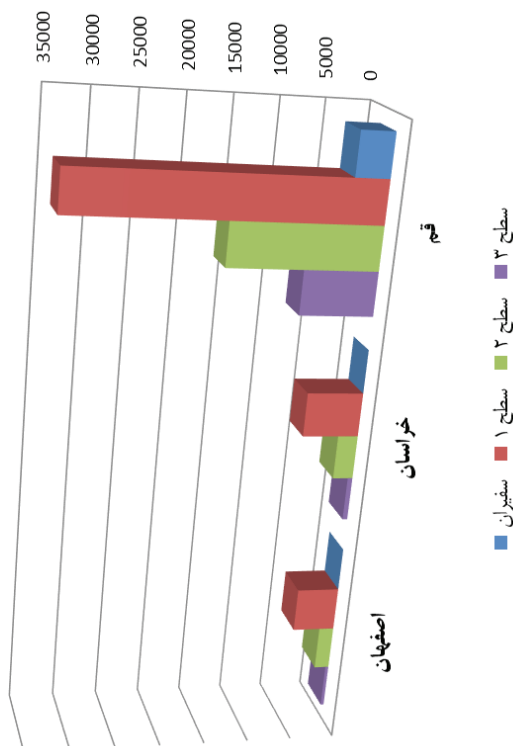
(مأخذ: مرکز مدیریت قم)

همان‌طور که ملاحظه می‌شود حدود ۷۹ درصد طلاب مشغول به تحصیل در واحدهای آموزشی تحت پوشش مرکز مدیریت قم تحصیل می‌کنند و سهم مراکز خراسان و اصفهان به ترتیب دوازده و نه درصد از کل طلاب در حال تحصیل را به خود اختصاص داده‌اند.

همچنین بدون اطلاع از تعداد طلاب در حال تحصیل مدارس سفیران هدایت مرکز خراسان، سهم طلاب سفیران هدایت حدود پنج درصد کل طلاب است. ۶۲ درصد طلاب در سطح ۱، ۲۴ درصد در سطح ۲ و فقط نه درصد در سطح ۳ حوزه مشغول به تحصیل هستند.

نمودار طلاب در حال تحصیل به تفکیک سطوح تحصیلی و مراکز مدیریت

شورای عالی
حوزه‌های علمیه
مرکز مدیریت
حوزه‌های علمیه

جدول ۱۶. طلاب در حال تحصیل به تفکیک سطوح تحصیلی و استان

ردیف	نام استان	سفیران هدایت	سطح یک	سطح ۲	سطح ۳	جمع	سهم (%)
۱	آذربایجان شرقی	۹۹	۱۸۲۰	۵۲۸	۲۱۱	۲۶۵۸	۳,۴%
۲	آذربایجان غربی	۷۰	۸۷۷	۲۰۳	۴۸	۱۱۹۸	۱,۵%
۳	اردبیل	۰	۵۳۸	۱۴۱	۴۷	۷۲۶	۰,۹%
۴	اصفهان	۱۶۱	۶۱۷۲	۱۹۴۵	۴۵۹	۸۷۳۷	۱۱,۱%
۵	البرز	۱۱۵	۵۹۶	۲۳۷	۸۱	۱۰۲۹	۱,۳%
۶	ایلام	۰	۳۸۱	۶۹	۲۳	۴۷۳	۰,۶%
۷	بوشهر	۸۴	۳۴۷	۹۲	۲۵	۵۴۸	۰,۷%
۸	تهران	۱۶۴	۴۱۹۳	۱۳۲۰	۴۷۲	۶۱۴۹	۷,۸%
۹	چهارمحال و بختیاری	۵۵	۴۰۵	۱۶۳	۵۲	۶۷۵	۰,۹%
۱۰	خراسان جنوبی	۱۷۹	۸۵۰	۲۹۰	۷۰	۱۳۸۹	۱,۸%
۱۱	خراسان رضوی	۰	۴۶۰۰	۱۷۰۰	۴۰۰	۶۷۰۰	۸,۵%
۱۲	خراسان شمالی	۰	۷۹۰	۲۵۰	۷۰	۱۱۱۰	۱,۴%
۱۳	خوزستان	۳۳۲	۱۴۷۰	۸۶۷	۳۷۲	۳۰۴۱	۳,۹%
۱۴	زنجان	۰	۷۵۶	۲۳۶	۷۵	۱۰۶۷	۱,۴%
۱۵	سمنان	۶۴	۶۳۹	۲۰۰	۹۶	۹۹۹	۱,۳%
۱۶	سیستان و بلوچستان	۳۰۷	۴۸۷	۱۳۴	۶۳	۹۹۱	۱,۳%
۱۷	فارس	۲۴۱	۲۱۴۰	۹۳۹	۳۱۱	۳۶۳۱	۴,۶%
۱۸	قزوین	۱۰۰	۵۲۶	۲۰۳	۵۴	۸۸۳	۱,۱%
۱۹	قم	۲۵۴	۶۴۴۴	۸۱۵۲	۵۰۶۲	۱۹۹۱۲	۲۵,۴%
۲۰	کردستان	۸۴	۲۷۶	۷۲	۱۶	۴۴۸	۰,۶%
۲۱	کرمان	۵۷۸	۱۵۹۲	۲۳۵	۴۶	۲۴۵۱	۳,۱%
۲۲	کرمانشاه	۳۵	۶۰۸	۲۰۸	۳۹	۸۹۰	۱,۱%
۲۳	کهگیلویه و بویراحمد	۷۸	۲۷۸	۹۶	۱۵	۴۶۷	۰,۶%
۲۴	گلستان	۱۶۷	۸۸۰	۲۹۲	۱۶۸	۱۵۰۷	۱,۹%

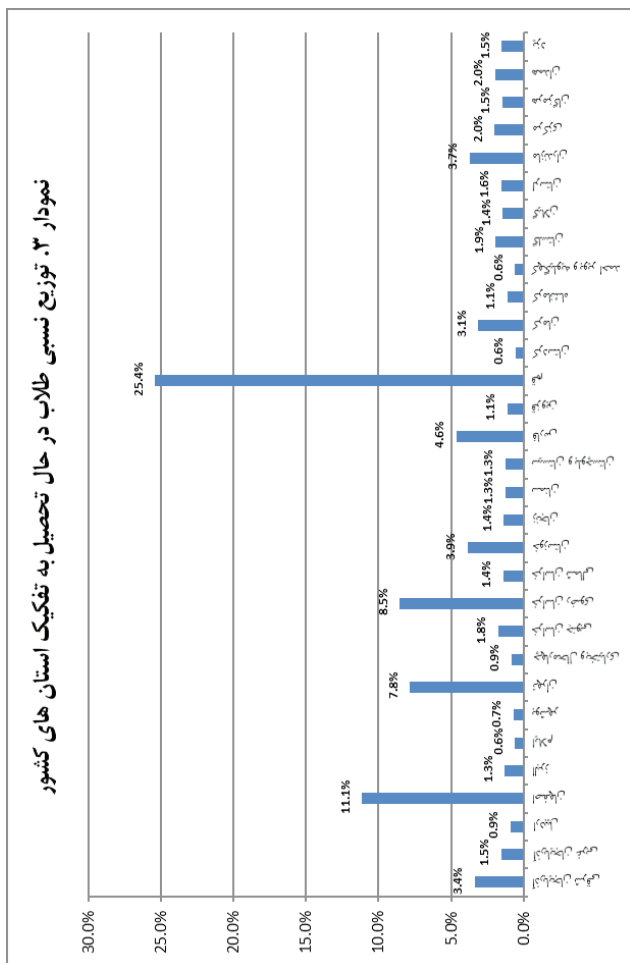

۲۵	گیلان	۴۹	۸۴۷	۱۶۲	۷۵	۱۱۳۳	۱,۴%
۲۶	لرستان	۷۴	۸۳۹	۲۸۶	۲۸	۱۲۲۷	۱,۶%
۲۷	مازندران	۱۰۹	۱۹۶۳	۵۶۴	۲۹۴	۲۹۳۰	۳,۷%
۲۸	مرکزی	۱۰۳	۱۱۴۰	۲۴۱	۹۰	۱۵۷۴	۲,۰%
۲۹	هرمزگان	۱۸۱	۷۰۹	۱۸۱	۸۰	۱۱۵۱	۱,۵%
۳۰	همدان	۱۱۶	۱۰۱۹	۲۶۶	۱۴۹	۱۵۵۰	۲,۰%
۳۱	یزد	۳۸	۸۲۳	۲۳۷	۹۳	۱۱۹۱	۱,۵%
	جمع	۳۸۳۷	۴۵۰۰۵	۲۰۵۰۹	۹۰۸۴	۷۸۴۳۵	۱۰۰,۰%

(مأخذ: مرکز مدیریت قم)

نمودار ۳. توزیع نسبی طلاب در حال تحصیل به تفکیک استان های کشور

با بررسی پراکندگی طلاب در حال تحصیل در سطح استان‌های کشور مشخص می‌شود استان‌های قم، اصفهان، خراسان رضوی، تهران و فارس، پنج استان اول با سهم حدود ۵۷ درصدی از طلاب در حال تحصیل را به خود اختصاص داده‌اند. استان قم به تنهایی حدود ۲۳ درصد طلاب در حال تحصیل را در خود جای داده است.

۴۳ درصد طلاب در حال تحصیل در ۲۶ استان دیگر مشغول به تحصیل هستند. پنج استان کردستان، کهگیلویه و بویراحمد، ایلام، بوشهر و چهارمحال و بختیاری در مجموع ۳/۴ درصد از کل طلاب در حال تحصیل کشور را دارا هستند.

با توجه به این که آمار طلاب در حال تحصیل به تفکیک استان در جدول‌های ۱۵ و ۱۶ ارائه شده است و همچنین آماری از طلاب شاغل به تفکیک استان در جدول ۱۷ ارائه شده است، آمار مستقلی از تعداد طلاب دانش‌آموخته به تفکیک استان قابل دسترسی

نبود. از این رو آمار طلاب دانش‌آموخته به صورت استانی ارائه نشده است. در ادامه آمار طلاب شاغل ارائه می‌شود.

جدول ۱۶. پراکندگی طلاب شاغل در سطح استان‌های کشور

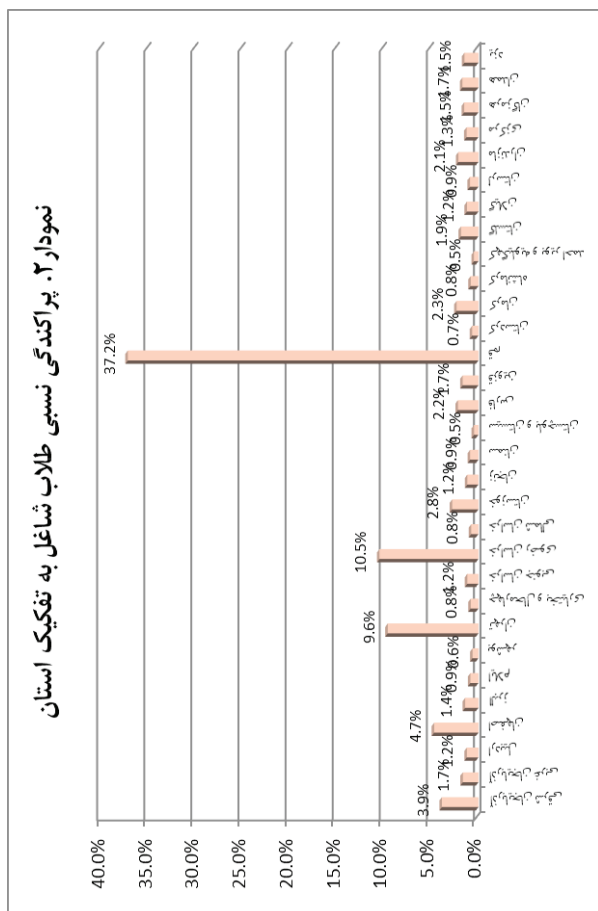
ردیف	استان	تعداد شاغلین	نسبت
۱	آذربایجان شرقی	۵۲۴	۳,۹٪
۲	آذربایجان غربی	۲۲۴	۱,۷٪
۳	اردبیل	۱۶۶	۱,۲٪
۴	اصفهان	۶۳۵	۴,۷٪
۵	البرز	۱۹۱	۱,۴٪
۶	ایلام	۱۱۶	۰,۹٪
۷	بوشهر	۸۵	۰,۶٪
۸	تهران	۱,۳۰۱	۹,۶٪
۹	چهارمحال و بختیاری	۱۱۱	۰,۸٪
۱۰	خراسان جنوبی	۱۶۰	۱,۲٪
۱۱	خراسان رضوی	۱,۴۱۹	۱۰,۵٪
۱۲	خراسان شمالی	۱۰۴	۰,۸٪
۱۳	خوزستان	۳۷۷	۲,۸٪
۱۴	زنجان	۱۵۹	۱,۲٪
۱۵	سمنان	۱۱۹	۰,۹٪
۱۶	سیستان و بلوچستان	۶۳	۰,۵٪
۱۷	فارس	۲۹۴	۲,۲٪
۱۸	قزوین	۲۲۶	۱,۷٪
۱۹	قم	۵,۰۲۹	۳۷,۲٪
۲۰	کردستان	۹۰	۰,۷٪
۲۱	کرمان	۳۱۳	۲,۳٪
۲۲	کرمانشاه	۱۱۱	۰,۸٪
۲۳	کهگیلویه و بویر احمد	۶۴	۰,۵٪

شورای عالی
حوزه‌های علمیه
مرکز مدیریت
حوزه‌های علمیه

۲۴	گلستان	۲۵۱	۱,۹%
۲۵	گیلان	۱۶۵	۱,۲%
۲۶	لرستان	۱۲۲	۰,۹%
۲۷	مازندران	۲۸۷	۲,۱%
۲۸	مرکزی	۱۷۰	۱,۳%
۲۹	هرمزگان	۲۰۵	۱,۵%
۳۰	همدان	۲۳۰	۱,۷%
۳۱	یزد	۲۰۱	۱,۵%
	جمع	۱۳,۵۱۲	۱۰۰%

مأخذ: مرکز خدمات حوزه‌های علمیه

با بررسی وضعیت طلاب شاغل در سطح استان‌های کشور براساس اطلاعات مرکز خدمات حوزه، بیشترین طلاب شاغل در استان‌های قم، خراسان رضوی، تهران،

اصفهان و آذربایجان شرقی با سهمی در حدود ۶۵/۹ درصد از کل طلاب مستقر هستند. استان قم به‌تنهایی حدود ۳۷ درصد طلاب شاغل را دربردارد. این نحوه استقرار طلاب شاغل در پنج استان یادشده نشان از ساختارهای آماده‌تر این استان‌ها برای اشتغال رسمی طلاب دارد. ۳۴ درصد طلاب شاغل در ۲۶ استان دیگر پراکنده هستند. استان‌های سیستان و بلوچستان، کهگیلویه و بویراحمد، بوشهر، کردستان، چهارمحال و بختیاری پایین‌ترین سهم از کل طلاب شاغل را به خود اختصاص داده‌اند. این پنج استان در مجموع ۳/۱ درصد از کل طلاب شاغل را به خود اختصاص داده‌اند.

یکی دیگر از منابعی که در این مطالعه به آن استناد شده است، نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، کشور است. براساس نتایج سرشماری مذکور، افرادی که مدرک تحصیلی خود را تحصیلات حوزوی اعلام نموده‌اند، به تفکیک استان در جدول

۱۸ به تفکیک جنسیت ارائه شده است.
از ۲۱۸۷۴۵ هزار نفری که در سرشماری
سال ۱۳۹۵ مدرک تحصیلی خود را مدرک
حوزوی معرفی کرده‌اند، حدود ۳۱ درصد آنان
زن بوده و ۶۹ درصد مرد هستند.

در استان‌های گلستان، قم و خراسان
شمالی، مردان بیشترین سهم از افراد
تحصیل کرده با مدرک حوزوی را در بین
استان‌ها دارا هستند. در مقابل استان‌های
ایلام، تهران و بوشهر، زنان بیشترین سهم از
افراد تحصیل کرده با مدرک حوزوی در بین
استان‌ها را به خود اختصاص داده‌اند.

استان‌های قم، خراسان رضوی، تهران،
اصفهان و سیستان و بلوچستان، دارای بیشترین
سهم از افراد دارای تحصیلات حوزوی در بین
استان‌های کشور را دارا هستند.

جدول ۱۸. وضعیت افراد با مدرک تحصیلی حوزوی به تفکیک جنسیت در

استان‌های کشور

ردیف	استان	طلبه زن	نسبت زنان در استان	طلبه مرد	نسبت مردان در استان	جمع طلاب	سهم استان
------	-------	---------	-----------------------	----------	---------------------------	-------------	-----------

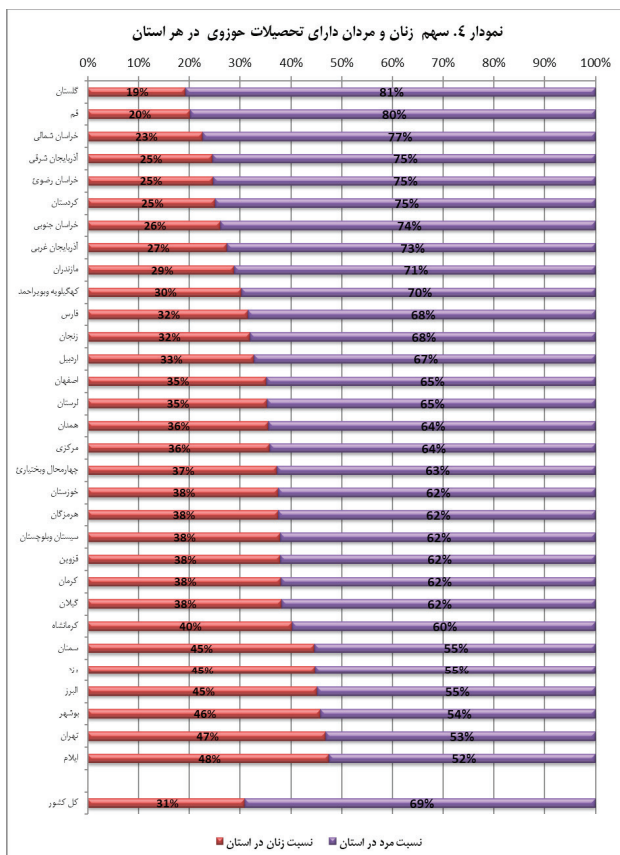

۱	آذربایجان شرقی	۱۳۸۲	۲۵٪	۴۲۳۹	۷۵٪	۵۶۲۱	۲٫۶٪
۲	آذربایجان غربی	۱۲۲۲	۲۷٪	۳۲۳۸	۷۳٪	۴۴۶۰	۲٫۰٪
۳	اردبیل	۵۸۸	۳۳٪	۱۲۰۹	۶۷٪	۱۷۹۷	۰٫۸٪
۴	اصفهان	۶۳۵۱	۳۵٪	۱۱۶۷۰	۶۵٪	۱۸۰۲۱	۸٫۲٪
۵	البرز	۱۶۶۲	۴۵٪	۲۰۱۳	۵۵٪	۳۶۷۵	۱٫۷٪
۶	ایلام	۵۰۷	۴۸٪	۵۵۹	۵۲٪	۱۰۶۶	۰٫۵٪
۷	بوشهر	۹۸۸	۴۶٪	۱۱۷۰	۵۴٪	۲۱۵۸	۱٫۰٪
۸	تهران	۹۶۸۰	۴۷٪	۱۱۰۰۷	۵۳٪	۲۰۶۸۷	۹٫۵٪
۹	چهارمحال وبختیاری	۶۸۴	۳۷٪	۱۱۵۴	۶۳٪	۱۸۳۸	۰٫۸٪
۱۰	خراسان جنوبی	۷۵۵	۲۶٪	۲۱۳۷	۷۴٪	۲۸۹۲	۱٫۳٪
۱۱	خراسان رضوی	۵۶۱۲	۲۵٪	۱۷۱۴۰	۷۵٪	۲۲۷۵۲	۱۰٫۴٪
۱۲	خراسان شمالی	۵۳۰	۲۳٪	۱۸۱۱	۷۷٪	۲۳۴۱	۱٫۱٪
۱۳	خوزستان	۲۸۷۹	۳۸٪	۴۷۹۴	۶۲٪	۷۶۷۳	۳٫۵٪
۱۴	زنجان	۷۵۷	۳۲٪	۱۶۱۵	۶۸٪	۲۳۷۲	۱٫۱٪
۱۵	سمنان	۹۷۳	۴۵٪	۱۲۰۷	۵۵٪	۲۱۸۰	۱٫۰٪
۱۶	سیستان و بلوچستان	۳۵۵۹	۳۸٪	۵۸۳۹	۶۲٪	۹۳۹۸	۴٫۳٪
۱۷	فارس	۲۷۹۵	۳۲٪	۶۰۷۶	۶۸٪	۸۸۷۱	۴٫۱٪
۱۸	قزوین	۷۶۷	۳۸٪	۱۲۵۳	۶۲٪	۲۰۲۰	۰٫۹٪
۱۹	قم	۱۰۲۹۵	۲۰٪	۴۰۹۲۱	۸۰٪	۵۱۲۱۶	۲۳٫۴٪
۲۰	کرمانشاه	۱۱۲۶	۴۰٪	۱۶۷۳	۶۰٪	۲۷۹۹	۱٫۳٪
۲۱	کردستان	۶۰۳	۲۵٪	۱۸۰۱	۷۵٪	۲۴۰۴	۱٫۱٪
۲۲	کرمان	۲۴۱۳	۳۸٪	۳۹۲۹	۶۲٪	۶۳۴۲	۲٫۹٪
۲۳	کهگیلویه و بویراحمد	۵۳۵	۳۰٪	۱۲۳۶	۷۰٪	۱۷۷۱	۰٫۸٪
۲۴	گلستان	۱۳۹۸	۱۹٪	۵۸۶۴	۸۱٪	۷۲۶۲	۳٫۳٪
۲۵	گیلان	۱۰۹۸	۳۸٪	۱۷۸۲	۶۲٪	۲۸۸۰	۱٫۳٪
۲۶	لرستان	۹۰۹	۳۵٪	۱۶۶۷	۶۵٪	۲۵۷۶	۱٫۲٪
۲۷	مازندران	۱۹۳۸	۲۹٪	۴۷۷۱	۷۱٪	۶۷۰۹	۳٫۱٪

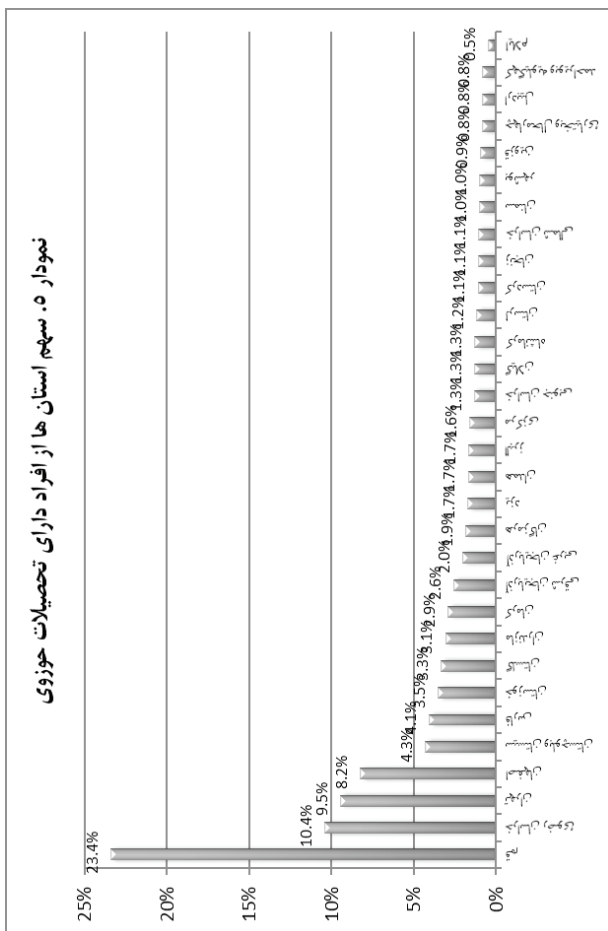
۲۸	مرکزی	۱۲۴۰	%۳۶	۲۲۲۱	%۶۴	۳۴۶۱	%۱,۶
۲۹	هرمزگان	۱۵۲۶	%۳۸	۲۵۴۰	%۶۲	۴۰۶۶	%۱,۹
۳۰	همدان	۱۳۱۴	%۳۶	۲۳۸۳	%۶۴	۳۶۹۷	%۱,۷
۳۱	یزد	۱۶۷۷	%۴۵	۲۰۶۳	%۵۵	۳۷۴۰	%۱,۷
	کل کشور	۶۷۷۶۳	%۳۱	۱۵۰۹۸۲	%۶۹	۲۱۸۷۴۵	%۱۰۰,۰

مأخذ: سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵

نمودار ۵. سهم استان‌ها از افراد دارای تحصیلات حوزوی

اساتید

یکی از عناصر مهم در نظام حوزه‌های علمیه، اساتید هستند. وضعیت اساتید در سطح مراکز مدیریت و استان‌ها به ترتیب در جداول زیر ارائه شده است.

جدول ۱۹. تصویر کلان وضعیت اساتید حوزوی

به تفکیک نوع واحد آموزشی و مرکز مدیریت

مرکز مدیریت	سفیران	بلندمدت		مراکز تخصصی	دروس خارج	جمع	نسبت
		تمام وقت	نیمه وقت				
قم	۵۳۱	۲۲۸۵	۱۶۱۸	۸۵۹	۲۸۷	۵۵۸۰	۷۸٪
خراسان	۰۰۰	۶۲۵	۲۷۵	۰۰۰	۰۰۰	۹۰۰	۱۲٪
اصفهان	۰۰۰	۴۲۰	۲۶۵	۰۰۰	۰۰۰	۶۸۵	۱۰٪
جمع	۵۳۱	۳۳۳۰	۲۱۵۸	۸۵۹	۲۸۷	۷۱۶۵	۱۰۰٪
نسبت	۷٪	۴۷٪	۳۰٪	۱۲٪	۴٪	۱۰۰٪	

(مأخذ: مرکز مدیریت حوزه علمیه قم)

با بررسی اطلاعات جمع‌آوری شده، سهم اساتید مدارس کوتاه‌مدت حدود هشت درصد کل اساتید است. ۷۶ درصد اساتید در مدارس بلندمدت به صورت تمام وقت و نیمه وقت

فعالیت دارند. مراکز تخصصی دوازده درصد
اساتید را به خود اختصاص داده است.
شایان توجه است که امکان هم‌پوشانی
اساتید در مراکز مختلف آموزشی وجود دارد.

جدول ۲۰. توزیع استانی اساتید حوزوی در واحدهای مختلف آموزشی

ردیف	استان	بلندمدت		سفیران هدایت	مراکز تخصصی	درس خارج	جمع	نسبت
		تمام وقت	نیمه وقت					
۱	آذربایجان شرقی	۱۳۱	۳۵	۷	۲۰	۲	۱۹۵	۲,۷٪
۲	آذربایجان غربی	۵۲	۱۶	۲	۰	۰	۷۰	۱,۰٪
۳	اردبیل	۲۳	۱۴	۰	۰	۱	۳۸	۰,۵٪
۴	اصفهان	۴۸۸	۳۱۶	۱۱	۷۳	۵	۸۹۳	۱۲,۵٪
۵	البرز	۳۳	۲۲	۱۵	۶	۲	۷۸	۱,۱٪
۶	ایلام	۳۲	۰	۰	۰	۰	۳۲	۰,۴٪
۷	بوشهر	۳۲	۱۵	۱۴	۰	۱	۶۲	۰,۹٪
۸	تهران	۱۷۳	۱۵۴	۲۲	۵۴	۱۲	۴۱۵	۵,۸٪
۹	چهارمحال و بختیاری	۳۹	۱۰	۷	۸	۰	۶۴	۰,۹٪
۱۰	خراسان شمالی	-	-	-	-	-	-	۰,۰٪
۱۱	خراسان جنوبی	۰	۰	۲۹	۰	۰	۲۹	۰,۴٪
۱۲	خراسان رضوی	۶۲۵	۲۷۵	۰	۹	۴	۹۱۳	۱۲,۷٪
۱۳	خوزستان	۱۵۳	۱۳۲	۷۱	۱۷	۵	۳۷۸	۵,۳٪
۱۴	زنجان	۴۳	۱۷	۰	۰	۱	۶۱	۰,۹٪
۱۵	سمنان	۴۳	۳۰	۱۱	۰	۴	۸۸	۱,۲٪
۱۶	سیستان و بلوچستان	۶۲	۱۴	۳۴	۰	۰	۱۱۰	۱,۵٪
۱۷	فارس	۱۵۸	۴۹	۲۳	۷	۸	۲۴۵	۳,۴٪
۱۸	قزوین	۱۷	۳۲	۱۰	۹	۲	۷۰	۱,۰٪
۱۹	قم	۵۸۶	۷۵۷	۷۸	۶۲۲	۲۰۹	۲۲۵۲	۳۱,۴٪
۲۰	کردستان	۲۸	۴	۵	۰	۱	۳۸	۰,۵٪
۲۱	کرمان	۸۲	۴۰	۷۴	۰	۰	۱۹۶	۲,۷٪
۲۲	کرمانشاه	۴۷	۶	۴	۰	۱	۵۸	۰,۸٪

۲۳	کهگیلویه و بویراحمد	۱۷	۸	۱۰	۰	۱	۳۶	۰,۵٪
۲۴	گلستان	۶۳	۳۵	۲۳	۰	۴	۱۲۵	۱,۷٪
۲۵	گیلان	۴۶	۲۲	۲	۰	۳	۷۳	۱,۰٪
۲۶	لرستان	۶۴	۷	۶	۰	۱	۷۸	۱,۱٪
۲۷	مازندران	۹۸	۵۲	۱۹	۱۳	۱۰	۱۹۲	۲,۷٪
۲۸	مرکزی	۴۷	۲۲	۱۵	۰	۲	۸۶	۱,۲٪
۲۹	هرمزگان	۳۶	۱۶	۱۴	۰	۱	۶۷	۰,۹٪
۳۰	همدان	۷۵	۱۲	۱۵	۷	۴	۱۱۳	۱,۶٪
۳۱	یزد	۳۷	۴۶	۱۰	۱۴	۳	۱۱۰	۱,۵٪
	جمع	۳۳۳۰	۲۱۵۸	۵۳۱	۸۵۹	۲۸۵ ۲۸۷	۷۱۶۵	۱۰۰,۰٪

(مأخذ: مرکز مدیریت حوزه علمیه قم)

حضور بیش از سی درصدی اساتید در واحدهای مختلف آموزشی حوزوی در استان قم، نشان از تراکم حضور این افراد در یک منطقه دارد. استان‌های قم، خراسان رضوی، اصفهان، تهران و خوزستان، حدود ۶۷/۷ درصد از کل اساتید حوزوی را در بر گرفته‌اند. استان‌های اردبیل، ایلام، کردستان، کهگیلویه و بویراحمد و کرمانشاه با مجموع ۲/۷ درصد اساتید، دارای کمترین میزان اساتید حوزوی در کشور هستند.

به دلیل عدم اطلاع از وضعیت اساتید
حوزوی استان‌های خراسان شمالی و جنوبی،
اطلاعات این استان‌ها در خراسان رضوی به
صورت سرجمع ذکر شده است.

کادر واحدهای حوزوی

منظور از کادر واحدهای حوزوی، نیروهای فعال در امور غیرآموزشی و اداری واحدهای آموزشی و نیز واحدهای ستادی و استانی مراکز مدیریت است که در پست‌های مدیریتی و کارشناسی فعالیت می‌کنند. البته ذکر این نکته لازم است که بخش عمده این نیروها از میان دانش‌آموختگان حوزوی هستند، اما اطلاعات جزئی‌تری از تعداد نیروی طلبه و غیرطلبه کادر واحدهای حوزوی در دسترس نیست. همچنین به دلیل عدم اطلاع از وضعیت کادر مراکز مدیریت خراسان و اصفهان، مقایسه اطلاعات مربوط به این دو مرکز با مرکز مدیریت قم امکان‌پذیر نیست.

در جدول ۲۱ آمار وضعیت کنونی کادر مدارس و کادر مدیریت‌های استانی حوزه‌های علمیه به تفکیک استان ارائه شده است. علاوه بر این، سرانه طلبه به کادر آموزشی

(یعنی حاصل تقسیم طلبه در حال تحصیل هر استان به کادر واحدهای آموزشی همان استان) و سرانه طلبه به کادر مدیریت استانی (یعنی حاصل تقسیم کل طلاب هر استان به کادر مدیریت استانی) محاسبه شده و ارائه شده است.

جدول ۲۱. کادر مراکز حوزوی مشغول به فعالیت در استان‌های کشور

۱۳۹۷

ردیف	استان	کادر واحدهای آموزشی	کادر مدیریت استانی	جمع	سرانه طلبه به کادر آموزشی	سرانه طلبه به کادر مدیریت استانی
۱	آذربایجان شرقی	۷۵	۲۶	۱۰۱	۳۵	۱۶۲
۲	آذربایجان غربی	۶۰	۱۵	۷۵	۲۰	۱۱۶
۳	اردبیل	۲۶	۹	۳۵	۲۸	۱۳۴
۴	اصفهان	۵۶	۱۲	۳۴۳	۲۹	۲۶۲
۵	البرز	۲۸	۱۵	۴۳	۳۷	۱۵۲
۶	ایلام	۲۰	۹	۲۹	۲۴	۶۴
۷	بوشهر	۲۶	۹	۳۵	۲۱	۱۱۱
۸	تهران	۱۲۱	۶۴	۱۸۵	۵۱	۱۵۱
۹	چهارمحال و بختیاری	۳۵	۹	۴۴	۱۹	۱۰۱
۱۰	خراسان شمالی	...	...	-	-	-
۱۱	خراسان جنوبی	...	...	-	-	-
۱۲	خراسان رضوی	...	...	-	-	-
۱۳	خوزستان	۱۴۶	۲۰	۱۶۶	۲۱	۲۵۷
۱۴	زنجان	۳۰	۱۰	۴۰	۳۶	۱۴۳
۱۵	سمنان	۴۸	۱۱	۵۹	۲۱	۱۱۹
۱۶	سیستان و بلوچستان	۳۸	۱۰	۴۸	۲۶	۱۷۴
۱۷	فارس	۱۲۶	۱۶	۱۴۲	۲۹	۳۳۰
۱۸	قزوین	۲۵	۱۱	۳۶	۳۵	۱۲۸
۱۹	قم	۳۵۰	۸۰۰	۱۱۵۰	۵۷	۵۹
۲۰	کردستان	۱۶	۷	۲۳	۲۸	۹۲
۲۱	کرمان	۸۸	۱۵	۱۰۳	۲۸	۲۱۵

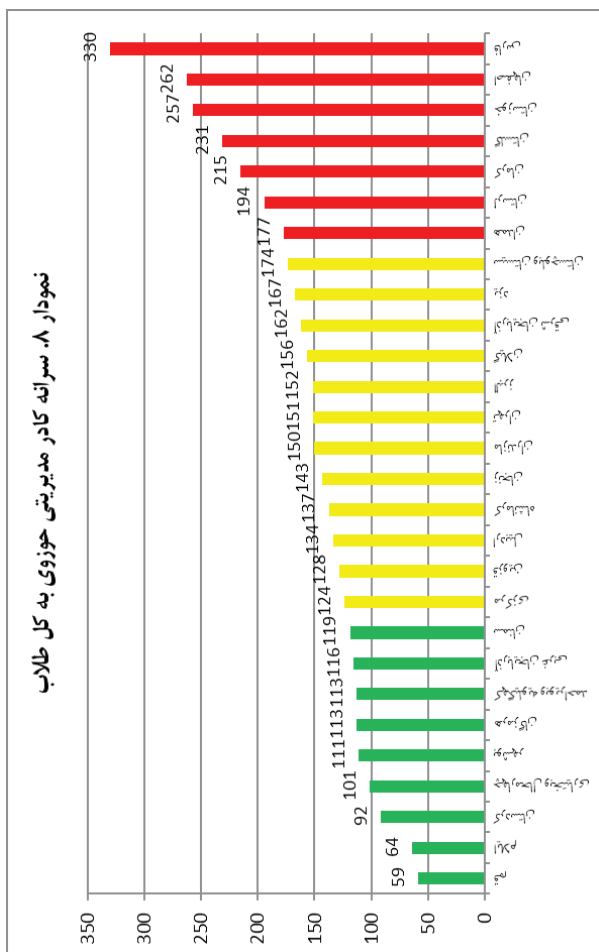
شورای عالی
حوزه‌های علمیه
مرکز مدیریت
حوزه‌های علمیه

۱۳۷	۳۰	۳۸	۸	۳۰	کرمانشاه	۲۲
۱۱۳	۲۶	۲۶	۸	۱۸	کهگیلویه و بویراحمد	۲۳
۲۳۱	۲۴	۷۱	۹	۶۲	گلستان	۲۴
۱۵۶	۳۲	۴۶	۱۱	۳۵	گیلان	۲۵
۱۹۴	۲۵	۵۸	۹	۴۹	لرستان	۲۶
۱۵۰	۳۲	۱۲۰	۲۸	۹۲	مازندران	۲۷
۱۲۴	۳۵	۶۱	۱۶	۴۵	مرکزی	۲۸
۱۱۳	۳۳	۵۰	۱۵	۳۵	هرمزگان	۲۹
۱۷۷	۲۷	۷۰	۱۳	۵۷	همدان	۳۰
۱۶۷	۲۶	۵۷	۱۲	۴۵	یزد	۳۱
-	-	۳۲۵۴	۱۲۷	۲۰۲۷	جمع	

نمودار ۸. سرانه کادر مدیریتی حوزوی به کل طلاب

بررسی وضعیت کادر آموزشی نشان می‌دهد
با توجه به تعداد طلاب در حال تحصیل در
هر استان، بیشترین سرانه مربوط به استان

قم و تهران است. به عبارت دیگر در استان قم به ازای هر ۵۷ طلبه، یک کادر وجود دارد و در استان چهارمحال و بختیاری به ازای هر نوزده طلبه یک کادر وجود دارد. این تفاوت سه برابری محل تأمل است. استان‌های چهارمحال و بختیاری، آذربایجان غربی، سمنان، بوشهر و ایلام پایین‌ترین سرانه طلبه به کادر آموزشی را به خود اختصاص داده‌اند. از لحاظ کادر مدیریتی حوزوی که منظور کادر غیر آموزشی و اجرایی مدیریت‌های ستادی و استانی است؛ استان فارس بالاترین سرانه طلبه به ازای کادر را داراست و استان قم با سرانه ۵۹ طلبه به ازای هر کادر مدیریتی، پایین‌ترین سرانه را داراست. البته این توضیح لازم است که کادر مدیریتی استان قم شامل کادر ستاد مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه هم می‌باشد که به نوعی علاوه بر خدمات‌دهی به طلاب استان قم، به کل طلاب کشور نیز خدمات می‌دهد.

به غیر از استان قم، استان‌های ایلام،

شورای عالی
حوزه‌های علمیه
مرکز مدیریت
حوزه‌های علمیه

کردستان و چهارمحال و بختیاری پایین‌ترین سرانه را دارا هستند.

فرآیند جذب و پذیرش و مسیر ارتقای تحصیلی

در این بخش از مطالعات فرآیند جذب و پذیرش حوزه‌ها در دو قسمت مدارس بلندمدت و کوتاه‌مدت بررسی می‌شود. علاوه بر این وضعیت مسیر ارتقای تحصیلی طلاب در مقاطع مختلف تحصیلی نیز بررسی می‌شود.

لازم به ذکر است به دلیل عدم دسترسی به اطلاعات مراکز مدیریت خراسان و اصفهان امکان بررسی این موضوع در این دو مرکز و استان‌های وابسته وجود ندارد. همچنین اطلاعات مربوط به استان اصفهان در جداول، مربوط به مدارس تحت پوشش مرکز مدیریت قم در شهرستان کاشان و سایر شهرستان‌های استان اصفهان است.

جدول ۲۲. پذیرش سالانه مدارس علمیه مرکز مدیریت قم

سال تحصیلی	تعداد داوطلب	تعداد قبولی	تعداد ثبت‌نام‌شده	نسبت قبولی به داوطلبان	نسبت ثبت‌نام‌شده به داوطلبان
------------	--------------	-------------	-------------------	------------------------	------------------------------

۸۹-۹۰	۲۲۰۰۹	۱۶۸۳۶	۷۸۶۱	٪۷۶	٪۳۶
۹۰-۹۱	۲۳۹۵۶	۱۷۰۹۸	۷۴۲۴	٪۷۱	٪۳۱
۹۱-۹۲	۲۳۵۷۶	۱۷۴۷۸	۹۳۲۷	٪۷۴	٪۴۵
۹۲-۹۳	۲۱۰۶۷	۱۳۱۶۴	۷۴۳۹	٪۶۲	٪۳۵
۹۳-۹۴	۲۴۶۹۰	۱۴۱۱۳	۸۲۶۸	٪۵۷	٪۳۳
۹۴-۹۵	۲۱۷۹۲	۱۵۷۰۲	۸۶۲۸	٪۷۲	٪۴۰
۹۵-۹۶	۲۰۶۴۲	۱۵۲۳۲	۷۵۸۱	٪۷۴	٪۳۷
۹۶-۹۷	۲۱۳۵۷	۱۳۰۹۱	۷۴۴۰	٪۶۱	٪۳۵
متوسط سالانه	۲۲۳۸۶	۱۵۳۹۹	۷۹۹۶	٪۶۸	٪۳۶

با بررسی روند فرآیند پذیرش حوزه‌های علمیه طی ۸ سال اخیر، می‌توان دریافت‌های زیر را به دست آورد:

۱. روند نزولی داوطلبان طی سه سال اخیر موضوعی است که در درازمدت، نظام پذیرش حوزه‌های علمیه را دچار بحران ورودی خواهد نمود.

۲. نسبت پایین ثبت‌نام‌شدگان به داوطلبان طی سنوات گذشته، به طور متوسط سالانه ۳۶ درصد، به نظر باید به طور جدی مورد بررسی و آسیب‌شناسی قرار گیرد.

۳. با بررسی ظرفیت پذیرش اعلامی در دفترچه‌های ثبت‌نام مدارس علمیه، مشخص

می‌شود که به طور متوسط، کمی بیش از یک‌سوم ظرفیت‌های اعلام‌شده تکمیل می‌شود. البته این نسبت در همه استان‌ها یکسان نیست. به عبارت دیگر به طور متوسط مدارس علمیه کشور با یک‌سوم ظرفیت اعلام‌شده خود، فعالیت می‌کنند.

۴. این نکته هم مهم است که در طول این هشت سال به طور متوسط داوطلبان شرکت در آزمون ورودی حوزه به اندازه ظرفیت مدارس علمیه بوده است. یعنی امکان ثبت‌نام در صورت داشتن شرایط برای همه داوطلبان فراهم بوده است. یعنی شانس قبولی در مدارس علمیه برای داوطلبان نزدیک به صد درصد است. حتی می‌توان این عبارت را هم بیان کرد که برخلاف دانشگاه‌ها و کنکور، اصلاً در نظام پذیرش حوزه رقابتی وجود ندارد، تنها نصاب علمی و مصاحبه و گزینش است که منجر به قبولی داوطلبان مدارس علمیه می‌شود.

براساس نظرات صاحب‌نظران و کارشناسان

مهم‌ترین دلایلی که می‌توان برای این وضعیت عنوان نمود به این شرح است:

- ضعف در تبلیغ و اطلاع‌رسانی به مخاطبان و علاقه‌مندان به منظور افزایش داوطلبان مدارس علمیه؛

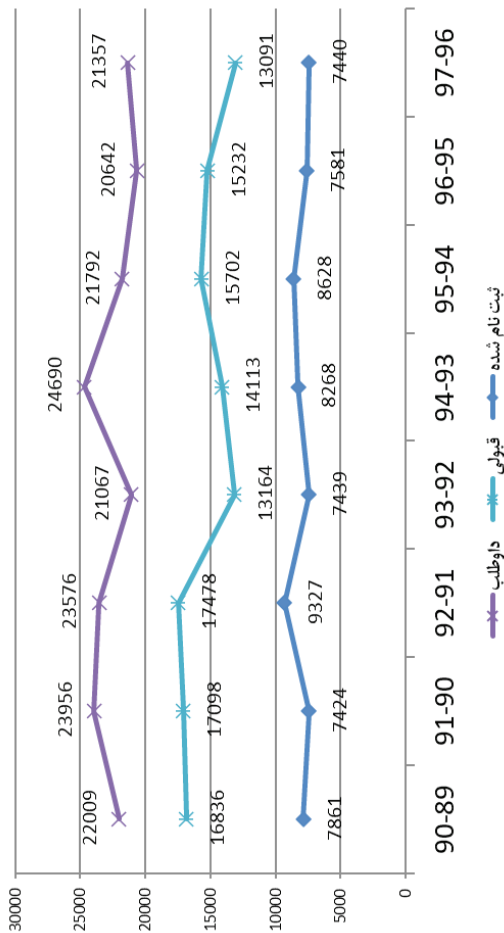
- سطح علمی پایین داوطلبان؛

- سخت‌گیری مصاحبه و گزینش (اختبار)؛

- امکان موقعیت‌های جایگزین برای داوطلبان (دانشگاه، کار یا سربازی).

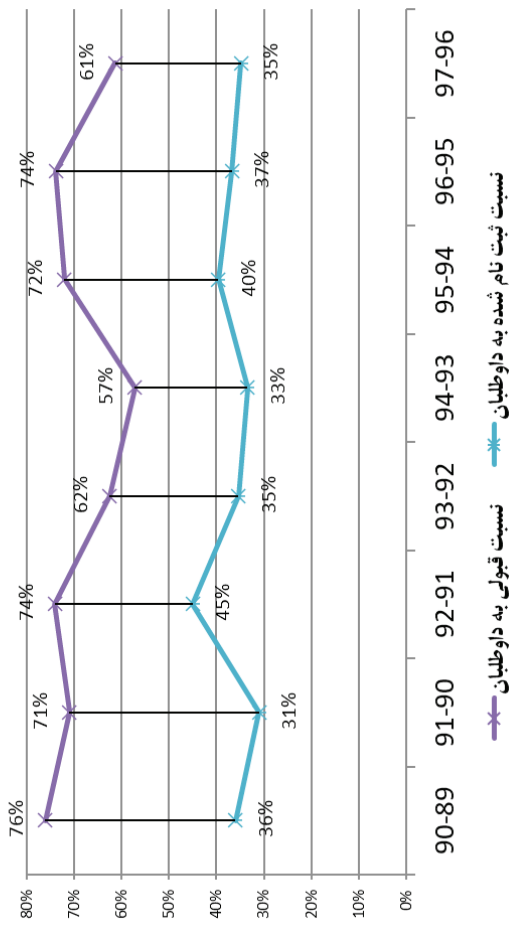
نمودار ۹. روند داوطلبان، قبول شدگان و ثبت نام شدگان مدارس حوزه های علمیه در
سنوالات اخیر

نمودار ۱۰. نسبت قبول شدگان به داوطلبان و نسبت ثبت نام شده گان به داوطلبان در

سنوات اخیر

چنانکه ملاحظه می‌شود به غیر از استان‌های خراسان شمالی و رضوی که مدرسه تحت پوشش مرکز مدیریت قم ندارند، و شرکت‌کنندگان فقط در این استان‌ها آزمون برگزار کرده‌اند و همچنین رقم مربوط به استان اصفهان که مربوط به شهرستان کاشان و برخی شهرستان‌های دیگر این استان است که مدارس علمیه تحت پوشش مرکز مدیریت قم دارند، نمودار ۱۰ نسبت ثبت‌نام‌شده به داوطلب، برای بقیه استان‌ها را به ترتیب نزولی این نسبت نشان می‌دهند. استان‌های مازندران، مرکزی، چهارمحال و بختیاری، کردستان، قم، گلستان و سمنان هفت استانی هستند که بیش از پنجاه درصد داوطلبان آن‌ها، در مدارس علمیه ثبت‌نام شده‌اند.

جدول ۲۳. میانگین ۵ ساله داوطلبان و ثبت‌نام‌شدگان

در استان‌های کشور (۹۷-۹۲)

ردیف	استان	میانگین تعداد داوطلبان	میانگین ثبت‌نام‌شدگان	نسبت ثبت‌نام‌شدگان به داوطلبان
۱	آذربایجان شرقی	۱,۲۸۲	۴۲۹	۳۳٪
۲	آذربایجان غربی	۹۱۰	۲۵۱	۲۸٪
۳	اردبیل	۴۹۸	۱۴۷	۳۰٪
۴	اصفهان	۴۷۲	۱۷۶	۳۷٪
۵	البرز	۴۹۲	۱۸۸	۳۸٪
۶	ایلام	۲۲۸	۹۱	۴۰٪
۷	بوشهر	۳۱۴	۱۱۷	۳۷٪
۸	تهران	۲,۳۲۳	۸۹۶	۳۹٪
۹	چهارمحال و بختیاری	۲۹۳	۱۰۸	۳۷٪
۱۰	خراسان شمالی	۰	۰	۰٪
۱۱	خراسان جنوبی	۱۷۳	۵۵	۳۲٪
۱۲	خراسان رضوی	۰	۰	۰٪
۱۳	خوزستان	۱,۵۸۳	۴۹۶	۳۱٪
۱۴	زنجان	۵۹۷	۱۹۴	۳۳٪
۱۵	سمنان	۲۲۱	۸۹	۴۰٪
۱۶	سیستان و بلوچستان	۵۴۹	۱۸۳	۳۳٪
۱۷	فارس	۱,۲۵۰	۵۱۰	۴۱٪
۱۸	قزوین	۳۹۰	۱۴۸	۳۸٪
۱۹	قم	۱,۸۲۸	۸۰۰	۴۴٪
۲۰	کردستان	۱۸۰	۷۲	۴۰٪
۲۱	کرمان	۱,۷۸۵	۵۵۵	۳۱٪

شورای عالی
حوزه‌های علمیه
مرکز مدیریت
حوزه‌های علمیه

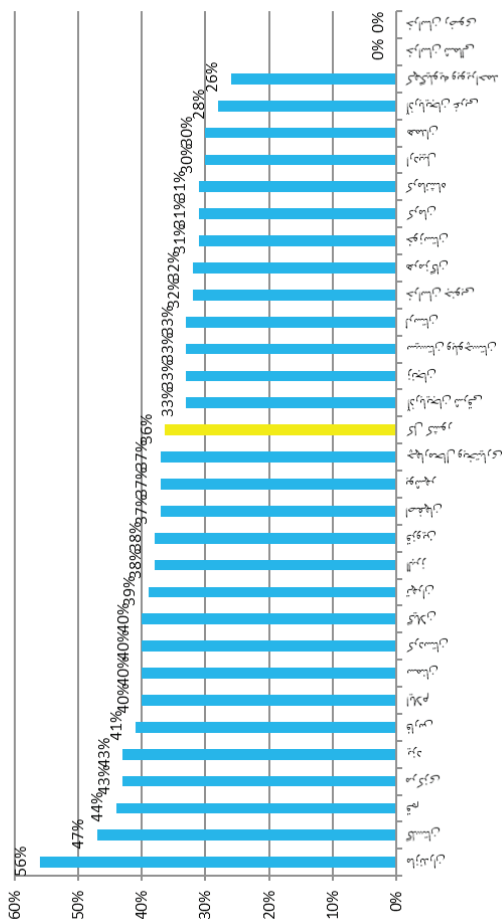
۲۲	کرمانشاه	۵۲۸	۱۶۵	۳۱٪
۲۳	کهگیلویه و بویراحمد	۵۸۱	۱۵۳	۲۶٪
۲۴	گلستان	۴۴۶	۲۱۰	۴۷٪
۲۵	گیلان	۴۷۳	۱۸۷	۴۰٪
۲۶	لرستان	۷۹۹	۲۶۴	۳۳٪
۲۷	مازندران	۶۷۳	۴۱۲	۵۶٪
۲۸	مرکزی	۴۴۵	۱۹۰	۴۳٪
۲۹	هرمزگان	۶۶۷	۲۱۱	۳۲٪
۳۰	همدان	۹۷۱	۲۸۷	۳۰٪
۳۱	یزد	۴۳۶	۱۸۷	۴۳٪
	کل کشور	۲۱۳۷۸	۷۷۷۱	۳۶٪

مأخذ: مرکز مدیریت حوزه علمیه قم

نمودار ۱۱. نسبت ثبت نام شدگان پنج ساله اخیر به داوطلبان پنج سال اخیر در استانهای

کشور

موضوع دیگر روند و مسیر ارتقای تحصیلی
طلاب ورودی نظام آموزشی حوزه است که
خلاصه آن در جدول زیر ارائه شده است.

جدول ۲۴. روند و مسیر ارتقای تحصیلی طلاب

شاخص	دوره زمانی	متوسط دوره	توضیحات
نسبت ثبت نام شده به داوطلب	۹۰ الی ۹۷	۳۵٪	یعنی به ازای هر ۱۰۰ داوطلب ۳۵ داوطلب در نهایت در مدارس علمیه ثبت نام می‌نماید.
نرخ طلاب ورودی از پایه ۱ به ۲	۹۰ الی ۹۴	۸۸/۸٪	یعنی به ازای هر ۱۰۰ طلبه پایه ۱، ۸۸،۱ طلبه به پایه ۲ می‌روند.
نرخ طلاب ورودی از پایه ۶ به ۷ (سطح یک به سطح دو)	۹۰ الی ۹۴	۹۱/۴٪	یعنی به ازای هر ۱۰۰ طلبه پایه ۶، ۹۱،۶ طلبه به پایه ۷ وارد می‌شود.
نرخ طلاب ورودی از پایه ۸ به ۹	۹۰ الی ۹۴	۹۲/۲٪	یعنی به ازای هر ۱۰۰ طلبه پایه ۸، ۹۲،۸ طلبه به پایه ۹ وارد می‌شود.

اطلاعات مربوط به نرخ ورود از پایه ۹ به پایه ۱۰ در دسترس نیست. به عبارتی نرخ ورود طلابی که از سطح ۲ به سطح ۳ ارتقای تحصیلی می‌یابند در دسترس نیست. اما نظرات کارشناسی، نرخ ورود طلاب از سطح ۲ به سطح ۳ را به طور متوسط در هر سال، کمتر از ۶۰ درصد طلاب برآورد می‌کنند.